

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

[Ḥamishah Ḥumshe Torah]

‘im targum Onkelos, u-ferushe Rashi u-ve’ur ye-targum Ashkenazi

Sefer Devarim

Premsla, Yitṣḥaq Itsaḥ ben Tsevi Hirsh

Ofenbakh, 569 [1808 oder 1809]

לז

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-10244

וילך האזינו לא לב

תרגום אשכנזי קנב

הַשְׁחַחַת תִּשְׁחַחֲתוּן וְסַרְתֶּם מִן־
הַדֶּבֶר אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם
וְקִרְאת אֶתְכֶם הִרְעָה בְּאַחֲרֵית
הַיָּמִים כִּי־תַעֲשׂוּ אֶת־הַרְעָה
בְּעֵינַי יְהוָה לְהַכְעִיסוּ בְּמַעֲשֵׂה
דֵיבָנֵם: ל וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בְּאָזְנֵי
בְּנֵי־קְהָל יִשְׂרָאֵל אֶת־דְּבָרֵי
הַשִּׁירָה הַזֹּאת עַד תָּמָס: פ

אין דאן פֿערדערבען שטיר
צען, אונד פֿאן דעם וועגע
אבקאממען ווערדעט, דען
איד אייך געבאָטהען האָבע:
זאָ ווירד אייך דען דאָן אונז
גליק טרעפֿען אין דער שפּאַץ
טערן צייט, ווען איהר
ווערדעט טהון, וואו אין דען
אויגען דען עוויגען באַוע
איזט, אונד איהן בעליידגען,
דורך אייערער האַנדע
אַרבייט: (ל) משה לאָ דער
גאַנצען פֿערוואַמלנג ישראל
פֿאַר גענדען געזאַנג פֿאַר,
בין צום ענדע:

שש צורת השירה ימצא בסוף הספר

לב ח האזינו חשמים ואדברה
ותשמע והארץ אמרי פי:
יערף

לב ח (ח) הארט איהר הימ
מעל, איד רעדע!
ערדע, פֿערניס מיינען מונדען
וואַרטע! מיינע

רש"י

תרגום אונקלוס

תכלא תחבלון ותסטון טודאורתא די
פקדית ותכזון ותערע ותכזון פישתא
בסוף יזטיא אריתתעברין ית דביש
קדם יי לארגוא קרטוהי בעזכדי
יזכון: (ל) וטליל משה קדם כל
הלא דישראל יתפתגמי תושבחתא
קרא עד דשלימו:

לב (א) האזינו השמים * שאני
מתרה כהם בישראל
ותהיו עדים בדבר שכך אמרתי להם שאתם
תהיו עדים וכן ותשמע החק ולמה העיד
בהם שמים וארץ אמר משה אני נכרודם למחר
אני מת חס יאמרו ישראל לא קבנט עלינו
הברית מי בל ומכתיבם לפיכך העיד בהם
שמים וארץ עדים שהן קיימים לעולם ועוד
שאם יזכו יבאו העדים ויתנו שכרם הנפן
תתן פריה (וזכריה ח') והארץ תתן יבולה
והשמים יתנו טלם ואם יתחייבו תהיה בהם
יד העדים תחלה ועבר את השמים ולא יהיה
מטר והאדמה לא תתן את יבולה ואם כ
ואבדתם מהרה על ידי האומות: (ב) יערף
כמטר

לב ח (ח) אציתו שמיא ואמקיל
ותשמע ארעא
יבסם

באור

סיה עוכח בתוך הארון (רש"י): (כט) כי ידעתי אחרי מוהיכי השחח השחחון, שעורו
כי ידעתי עתה כי השחת תשחתן אחרי מותי: כי תעשו את הרע, כאז תעשו:

לב (א) האזינו, מנורת און' ודרך הכתובים להעיד בדברים שהם עומדים וקיימים,
וכן שמעו הרים (מיכה ו' ב'), גם חבן יהושע, וגם כתוב כי היא
שמעה: והענין שהשמים והארץ יעידו לישראל שכך אמר להם משה קודם מותו, וכך התרה
בהם

תרגום אשכנזי

האזינו לב

ב יִעָרְף כַּמֶּטֶר לְקַחֵי הַזֶּל כַּמֶּל
אִמְרָתִי בְּשַׁעֲרֵי עֲלֵי־דְשָׁא
וּכְרַבִּיבִים עֲלֵי־עֵשֶׂב: ג כִּי שֵׁם
יְהוָה אֶקְרָא הִבּוּ גִדְל לְאֱלֹהֵינוּ:
ד הַצֹּר הַתָּמִים פָּעְלוּ כִּי קָרָה

(ב) מינע רעהרע טרופע ,
וויא רענען , מינע רעדע
פֿרײסע וויא טהווא : וויא
שטורמניסע אויף'ז גרינע ,
וויא פֿלאַטערעגען אויף'ז
גראז : (ג) ווען איך רעדע עוויגען
נאָמען אַנדערע : ערקענט
דיא גראַסע אונזערע גאַטטען:
(ד) דער פֿעלוענשוטץ ! ויין

דרכיו

דען

טהון, איזט אָהנע פֿעהל ,

תרגום אונקלוס

ד שׁי

ב יִבְסֵם כַּמֶּטֶר אֶאֱלָפְנִי יִתְקַבֵּל כַּמֶּל
מִמֶּרִי כְרוּחֵי מִטְרָא דְנִשְׁבִּין עֲלֵי
דְתָאָה וּכְרַסִּיבֵי טְלִקוּשָׁא דְעֵלָּא
עֲשָׂבָא : (ג) אֲרִי בְּשֵׁטָא דִּי אֲרִי
מִצְלִי הִבּוּ רְכוּתָא קְרַם־אֱלֹהֵי
(ד) תְּקִיפֵא דְשִׁלְטִין עֲזַבְרוּהִי אֲרִי

כמטר לקחי • זו היא העדות שתעידו שאני
אומר בפניכם תורה שנתתי לישראל שהיא
חיים לעולם כמטר הזה שהוא חיים לעולם
כאשר יערפו השמים טל ומטר : יערף • לשון
יטיף וכן יערפו דשן (תהלים ס"ה) יערפו טל
(בזאת הברכה) : תול כעל • שהכל שמחים
בו לפי שהמטר יש בו ענבים לבדיו כגון הולכי
דרכים ומי שהיה בודומלא יין : כשעירים
לשון רוח סערה כתרומו כרוחי מטרא מה
הרוחית הללו מחזיקין את הענבים ומגדלין
אותם אף דברי תורה מגדלין את לומדיהן :

ארתתיה

וכרביבים • טיפי מטר נראה לי על שם
דשא • ארבי רין בלע"ז (והוא הערבא'ל
עשב קלח אחד קרוי עשב וכל מין ומין
קרוי עשב : (ג) כי שם ה' אקרא • הרי כי משמש בלשון כאשר כמו כי תבאו אל ה'
כשאקרא ואזכיר שם ה' אתם הבו גודל לאהיבו וכרכו שמו מכאן אמרו שעובדי ברוך שם
מלכותו אשר ברכה שבמקדש : (ד) הטר תמים פעלו • אף על פי שהוא חזק כשם
פורענות

כחן נקרא רביב כמה דלת אמר רובה קשת : דשא • ארבי רין בלע"ז (והוא הערבא'ל
קרייטרוערק) עטיפת הארץ מכוסה בירק : עשב • קלח אחד קרוי עשב וכל מין ומין
קרוי עשב : (ג) כי שם ה' אקרא • הרי כי משמש בלשון כאשר כמו כי תבאו אל ה'
כשאקרא ואזכיר שם ה' אתם הבו גודל לאהיבו וכרכו שמו מכאן אמרו שעובדי ברוך שם
מלכותו אשר ברכה שבמקדש : (ד) הטר תמים פעלו • אף על פי שהוא חזק כשם
פורענות

באור

בהם, ובה יארע להם אם יחטאו לה' : ונספרי אמרו שבעיד בהם את השמים ואת
שלא שט את מדתם, מעת הבריאה עד עולם שומרים את פקודתם, ושמחים לעשות
קונם • שחא גלגל חמה איט עולה ען המזרח, שחא זרעתם חטים והארץ הנמיחה ששק
או שחא פרה איכס דסה, וחמור אינו שוען והולך, ומה אלו וכו' : (ב) יערף, ירד,
יערפן דשן (תהלים ס"ה י"ב), יערפו טל (לקמן ל"ג כ"א), מגזרת יערף מונחיתם (ח
י"ב), ויתכן שהוא מעבין עורף, שהמטר יורד על עורף הב"ח : לקחי, ענינו הינו
מה שראוי לאדם שיקחנו אל לבו : כשעירם, י"א דקים כשערות, ואחרים אמרו חוקים
סערה : ואנקלוס תרגמו כרוחי מטרא, וכן פירש' ז"ל : וכרביבים, טיפי מטר, נראה
על שם שהוא יורה כחן נקרא רביב, כמה דלת אמר רובה קשת (בראשית כ"א י') ועקר
שהתפלל משה שיהיו דבריו כעל ומטר היורדים על הארץ להולידה ולהנמיחה כן יכנסו
בלב שומעיהם, ולא יאזנו ריקם, כי אם יעשו פרי : דשא, ארבי רין, בל"א (קרייטרוער)
עטיפת הארץ מכוסה בירק : עשב, קלח אחד קרוי עשב, וכל מין ומין לעבמו קרוי
(ג) כי, כאשר אקרא ואזכיר את שם ה', נס אתם תטו כבוד לה' אלהיכם : ואמרו חזק
שעובדי ברוך שם כבוד מלכנו אשר ברכה שבמקדש (תענית דף ט"ז) : (ד) הצור,
צמוד תמיד, טענו ומטום נאמן לחיסיב : ואמר הראב"ע אל תתמה כי כן יאמר
כאריה ישאן, כי לא יוכל העדבר

האזינו לב

תרגום אשכנזי קנג

דרכיו משפט אל אמונה ואין
עור צדיק וישר הוא: ה שחת
לו לא בניו מומם דור עקש
ופתלתל

דעו רעכט איזט אלל זיין
פערפאררען: איין גאטט
דער טרייע, אהנע קריממע,
גערעכט אונד רעדליך איזט
ער: (ה) דער שאנדפולעק
זיינער קינדער, איזט ער
טיקישעו

איהם? א ניין! איהנען צום פערדערבען: פערקעהרטעו, טיקישעו

רשי

תרגום אונקלוס

דינא אלהא טהיטנא דטורקמזיה
עולה לאדניפיקטורקדם דזבאי וקשיט
הוא: (ה) תכילו להון לא ליה פניא
די פלחור לטעותא דרא דאשני
עובריה ואשתניאו

פרענט על עוברי רכזי לא בשטף הוא מביא
כי אם בדין כי תמים פעלי: אל אמונה
לשם לנדריקים נדקתם לעולם הבא ואעפ"י
שאחר את תנמולס סופו לאמן את דבריו:
ואין עיל. אף לרשעים משלם שכר נדקתם
נעולם הזה: נדיק וישר הוא. הכל מנדריקים
עליהם את דינו וכך ראוי וישר להם נדיק נפי
הנביות וישר הוא וראוי להנדיקו: (ה) שחת

לוגו. כתרנומו סבולו להון ולא ליה: בניו מומם. בניו היו והשחתה שהשיתו היא
מומם: בניו מומם. מומם של בניו היה ולא מומו: דור עקש. עקוס ומעוקל כמו ואת
היסרה יעקשו (מיכה ג). ובלשון משנה חולדה שכינה עקומות ועקוסות: ופתלתל.
אנטודטיליע"ר בלע"ז (בל"א פערדרעהט) כפתיל הזה שגדלץ' אותו ומקיסץ' אותו סביבו

באור

לדמות מעשי השם כי אם אל מעשיו, כי הכל מעשיו, וכן צור לבני, צורי ומשגבי ורבים
ככה: ובספרי אמרו הנור הנזיר, שהוא צר העולם תחלה וצר בו את האדם. דבר אחר
הנור התקיף: חמים, בלי עודף ובלי מחסור, אין בפעולותיו, שהם הנבראים כלם,
דבר לבטלה שיהיה למותר, כי אם כלם לתועלת ותכלית טוב נדנה מאת השם ותעלה, אף
לא קשר בפעולותיו דבר מכל מה שתגזור החכמה העליונה שיהיה ראוי, או טוב ומועיל
ומביא אל תכלית נדנה: כי כל דרכיו משפט, כל דרכיו הם דרכי משפט, נגזרים בחכמה
עליונה, ובסקלים בפלם האמת ומשפט נדק: והנה במעשה בני אדם יבא בהם העוה, שהוא
העודף או החסר, אם מפאת חסרון הרצון שלא ירצה נגזירת החכמה וילך אחר נטיית
הלב והיזר או מנד חסרון ההשגה וסבלות הנפש לדעת משפט החכמה ודרכיה,
ואולם במעשי השם אין מקום לזה, כלם נמשכים אל החכמה וחרובים במשפט ישר, לכך כל
פעל ה' תמים: ובספרי אמרו תמים פעלי, פעולתו שלימה על כל באי העולם, ואין להרהר
אחר מדותיו, ואין אחד מהם שיסתכל ויאמר אלו היו לי שלשה עינים, אלו היו לי שלשה
ידיים, אלו היו לי שלשה רגלים, אלו הייתי מהלך על ראשי, אלו היו פני הסוכים לאחרי,
כמה היה נאה? ת"ל כי כל דרכיו משפט, יושב עם כל אדם ואחד נדין, ונותן לו מה שראוי
לו. וכן אין אחד מהם שיסתכל ויאמר מה ראו אנשי דור המבול שנסטפו
במים, ומה ראו אנשי מגדל שנתפזרו מסוף עולם ועד סופו ומה ראו אנשי
סדום ועמורה להשתטף באש וגפרית, ומה ראה אהרן ליעול כהונה, ומה ראה דוד
ליעול מלכות, ומה ראו קרח ועדתו שתבלעם הארץ? תלמוד לומר כי כל דרכיו משפט:
אל אמונה, שיש להמך ולבטוח עלינו: ואין עור, בדרכיו או עמו, אין הקב"ה מקפח
שכר כל בריה: צדיק, הפך העול, ההולך בדרכי הנדק לעשות לזולתו כראוי לו, וקרא
נדיק: וישר, הדק היותר קנר, הוא הדק הישר, והוא הפך המעוקם והעקש: וכן
דרכי החכמה יקראו ישרים, שהם מוליכים אל התכלית הנאות בדק היושר קנר: וההולך
בדרכים ישרים נקרא ישר וכן אמרו בספרי נדיק וישר הוא, שהוא מתנהג בשרות עם כל
באי עולם: (ה) שחת לו, רבו הפירושי' בנסוק הזה, והדרך היותר נאות לפסקי הטעמים,

וּפְתַחְתֶּם: וְהִלִּיחוּהוּ הַתְּנַמְלוֹת־
 זֹאת עִם נְכַל וְלֹא חֶכֶם הָרֹאֵי־
 הוּא אֲבִיךָ קִנְיָה הוּא עֲשֵׂה
 וַיִּכְנַנְךָ: שְׁנֵי זְכוֹרֵי מוֹת עוֹלָם בֵּינוֹ
 שְׁנֹת דְרֹדֵר שְׁאֵל אֲבִיךָ
 וַיִּגְדֵּךָ וַיִּקְנֵךָ וַיֹּאמְרוּ לְךָ:
 ח בְּהִנָּחֵל עֲלֵינוּ גוֹיִם בְּהַפְרִידוֹ
 ה' רכתי והיא תיכה בפני עצמה בני
 אלו דער האָזטע נאַטציאָנען איינזעטצטע, אלו

שקישעו געשרלעכט!
 (ו) דאָנקוט דוא ווא דעם
 עוויגען? ניכטווירדיגען,
 אונווויען פֿאַלק! איזט ער
 ניכט דיין פֿאַטער, דער דיק
 ערוואַרבען, דער דיק גע-
 מאַכט, דער דיק בערייטעט
 האַט? (ז) געדענקע דער
 אוראַלטען צייטען, בעטראַכט-
 טעט דוא יאהרע פֿאַריגער
 געשלעכטער: פֿראַגע דיינען
 פֿאַטער, ער ווירד דיר פֿער-
 קינדיגען, דיינע אַלטען, ווא
 ווערדען דיר זאגען: (ח) אלו דער האָזטע נאַטציאָנען איינזעטצטע, אלו

תרגום אונקלוס

רש"י

וְאֲשַׁתְּנִיאוּ: (ו) הַאֲדַקְרָם יי אַתֶּם
 גְּבִילֵינוּ דַאֲעֵטָא דְקַפִּילֹת־אֹרְיָתָא
 וְלֹא חֲפִימֵנוּ הִלְאֵהוּא אֲבִיךָ וְאֲתֵי־
 דִּילִית הוּא עֲבָדָךָ וְאֲתִקְנָךָ: (ז) אֲדַבְרָ
 יוֹטִין דָּטֵן עֲלֵטָא אִסְתַּפֵּל בְּשֵׁנֵי דֵר
 וְדֵר שְׁאֵל אֲבִיךָ וְיַחְוִי לָךְ סִבְבָּה וְיִטְרוֹן
 לָךְ: (ח) בְּאַחַסְטָא עֲלֵתָא עֲשֵׂטָא
 בְּפִרְשֵׁיתֵיהּ בני

הגדול • פתלתל מן התיבות הכפולות כמו
 ירקרק חמדס סחרחר סגלגל: (ו) הלה'
 תגמלו זאת • לשון תימה וכי לפניו אתם
 מעניבין שיש בידו ליפרע מכס ושהיטיב לכם
 בכל הטובות: עם נבל • שכתו את העשו
 להם: ולא חכם • להבין את הטולדות שיש
 בידו להיטיב ולהרע: הלא הוא אביך קניך •
 שקניך שקניך בקן הסלעים ובארן חוקה
 שתקניך בכל מיני תקנה: הוא עשך • תומה
 באומות: ויכוננך • אחרי כן בכל מיני כסים
 וכן מכס כהנים מכס נביאים ומכס מלכים
 כך שהכל תלוי בו: (ז) זכור ימות עולם •

מה עשה בראשונים שהכעיסו לפניו: בינו שנות דור ודור • דור אנוש שהניף עליהם מי
 אוקיטוס ודור המבול ששטפס • ד"א לא נתתם לנכנס על שעבר: בינו שנות דור ודור •
 להכיר להבא שיש בידו להיטיב לכם ולהכניח לכם ימות המשיח והשולם הבא: שא אביך •
 אלו הנביאים שנקראים אבות כמו שנאמר באלהיו אבי אבי רכב ישראל (מלכים ב' ב'):
 אקניך • אלהי הכתמים: ויאמרו לך • הראשונות: (ח) בהנחל עליון גויים • כשהנחיל הקב"ה
 למכעיסיו

באור

הוא כמו שפירש"י ז"ל, שתהיה מלת בניו מחוברת עם מומם, לפי שתיבת לא מועמדת בטעם
 שפחא, ולדברי הראש"ע והרמב"ן היה ראוי לחבר לו עם בניו: וכך שעור הכתוב, שחת לו?
 דרך שאלה, וכי לו שחת מום של בניו? לא! אין הדבר כן, כי אם את בניו בעצמם שחת
 מומם, ויהיה שחת מושך ענמו ואחר עמו וכן מומם, כאלו אמר שחת מומם לו? לא • בניו
 שחת מומם: והטעם כמו אם שחת מה תפעל בו ודכו פשעך מה תעשה לו (איוב ל"ה ו'),
 כל שחת בני האדם וכל מרים לא יטיב מום בפעל השם, כי הוא תמים, אבל משחתם בהם
 מום גם: דור עקש, עקום ומעוקל, כמו ואת הישרה יעקבו (מיכה ג' ו'): ופתלתל,
 אנטורטייל"יש (בל"א פרדרעהט) כפתיל הזה גדולין אותו ומקיפין אותו סביבות הגדיל •
 פתלתל מן התיבות הכפולות, כמו ירקרק חמדס סחרחר סגלגל" (רש"י), והנה עקש
 פתלתל הסך הנדויק והישר: (ו) הלה הגבולו זאת, לשון תימה, וכי כך אתם עושים לפני
 כשם

האוינו לב

תרגום אשכנזי קנר

בני אדם יצב גבלת עמ׳ם
למספר בני ישראל : ט כי
חלק יהוה עמו יעקב חבל
נחלתו : י ימצאהו בארץ מדבר
ובתהו

אלו ער דייא זאָהנע אַרם׳ז
פֿערטהיילטע : זעטצטע ער
דיא גראַנצען דער פֿאַלקער ,
נאָך אַנצאהל דער קינדער
ישראל׳ז : (ט) דען דען עוויגען
אַנטהייל איוט זיין פֿאַלק :
יעקב דיא שנור זיינען ערבֿ
רייכו : (י) ער שטאַנד איהם
בייא אין וויזטעם לאַנדע ,
אין

תרגום אונקלוס

רשי

בני אַנשא קים תְּחוּמֵי עֲמֻמָּא לְמִנְיָן
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל : (ט) אַרְי הוֹלְקָא דִּי
עֲמֵי הַיַּעֲקֹב עֲרַב אַתְּמַנְתִּיהוּ : (י) סַפֵּק
צְרִיבִיהוּן בְּאַרְעַ מְדַבְּרָא וּפְתִית

למכעיסוי את חלק נחלתן הניין ושטפן :
בהפרידו בני אדם כשהפין דור הפלגה היו
צידו להעבירם מן העולם ולא עשה כן אלא יצב
גבולות עמים קיימים ולא אהרם : למספר בני
ישראל בשביל מספר בני ישראל שעתידין
לנאת מבני שם ולמספר שבטים בשם של בני
ישראל שירדו למצרים הניין גבולות עמים
זאת לפי שהי' חלקו כבוש בנייהם ועתיד לנאת
ומי הוא חלקו עמו ומי הוא עמו יעקב חבל נחלתו והוא השלישי באבות המשולש בשלש
זכויות זכות אביו זכותו הרי שלשה חבל הזה שהוא עשוי בשלשה גדילים
והוא ובניו היו לו לנחלה ולא ישמעאל בן אברהם ולא עשו בנו של יצחק : (י) ימצאהו
בארץ מדבר : אותם מצא לו בארץ המדבר שקבלו עליהם תורתו ומלכותו ועלו
מה

צחונא

באור

הס , שיש צידו ליפרע מכס , ושהטיב לכם בכל הטובות : עם נבל , ששכחו את העשוי להם *
(רשי) , שהשוכח את הטוב ומשלים רעה למטיב יקרא נבל (אונדאנקבארד) , והוא הפך הנדיב ,
העומל טוב חנם , בלי תקות שכר : ולא חכם , להניין את הטובות ולדעת כי לנפשו גמלו
הרעה הזאת : הלוא הוא אביר , שהולידך וגדלך : קנר , שמך קנין לו , כמו קונה שמים
וארץ , שהביאם מן האין א הים : וכל הוה קנין של המהווה אותו , והוא שלו , ועל הכוונה הזאת
תרגם אונקלוס ואת דיליה הוא : הוא עשך , תקן עניןך ועשה אותך אימה באומות : ויכנר ,
הוסיף על כנך : (ז) זכר ימות עולם , היה לך בזכור ימים מקדם , ולהניין את כל מה
שעשה לישראל בדורות הקודמים , ואם לא ידעת , שא את אבירך ואת זקניך , כי הם היודעים
ומבינים : (ח) בהנחל עליון גוים , כאשר הנחיל את גויי הארץ ומתן לכל אימה ואימה את
ארנם : בהפרידו בני אדם , כאשר הפריד בני אדם ללאומות בארציהם : יצב , הנכון
שהוא פועל עתיד תחת פועל עבר , כמו ימצאהו , ויכננהו : והטעם שנהשגחתו הקדומה
כאשר גזר על כל אימה ולשון איה מקום תחנותה , באיזה נוף תנחול , ומה יהיו גבולותיה
סביב , בחר בארץ הקדושה והניין גבולותיה להיות נחלה לעם סגולתו , כי היא באותה
ומתיקנת למספר בני ישראל : כן נראה לפרש הכתובים ע"פ עומק פשוטן , וע"פ דרכי מליצת
השיר ונסותה : והרש"ס פי' בהפרידו בני אדם , אשר מיתת נח ובניו אברהם שכתוב שם
משם נפרדו איי הגוים איש ללאו : ואם תווא שיהיו גבולות עמים , בני כנען שנים עשר
כנגד מספר בני יעקב שהיו שנים עשר , שתמנח כנען ו"א בניו שנים עשר , וכתיב שם ויהי
גבול הכנעני מזידון וגו' (בראשית י"ט) , לפי שכל אלו היו לישראל , אבל בכל שאר בני נח
לא פירש בהם שום גבול : שוב מנאתי כמה פנים נמדרש למספר בני ישראל , כי כנען ובניו
כמו כך שנים עשר היו עב"ל , והם דברים אל טעם : (ט) חבל , גרל כמו חבלים , כי
צחבל ישודו הארץ : (י) ימצאהו , כמו ומצא להם (במדבר י"א כ"ב) , לא ימצא לנו ההר
(יהושע

תרגום אשכנזי

האזינו לב

אין דער איינאָדע גראַסליכעו
געהיילו : אומרינגט עו, גיבט
אַכט דאַרויף, בעוואַהרט עו,
וויא דאָ אַויגענבילד :
(יא) וויא דער אַרלער זיין
געזט בעוואַכט, איבער זיינען
יונגען שוועבט : ברייטעט
זיגע פֿליגעל אַזו, ניממט
אונד

וּבְרַחוּ יְלֵל יִשְׁמֹן יִסְבְּבֵנּוּ
יְבוֹנְנֵהוּ יִצְרְנֵהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינָיו :
יֵא כְּנֶשֶׁר יַעִיר קִנּו עַר-גּוֹזְלוֹ
יִרְחֵף יִפְרֵשׁ כְּנָפָיו יִקְחֵהוּ
ישאהו

רש"י

תרגום אונקלוס

פה שלא עשו ישמעל ועשו שכאמר חרח משעיר
לנו הופיע מהר פארן : ובתהו ילל ישימון .
אלן זיה ושמוה מקוס יללת תניס ונכות
יעכה אף שם במשכו אחר האמנה ולא אמרו
למשה היאך נכא למדברות מקוס זיה ושמוון
כענין שכאמר לכתך אחרי במדבר (ירמיה
ב') : יסובנהו' שם סכנס והקיפס בענכיס
וסכנס בדגליס לארבעה רוחות וסכנן
בתחתית ההר שכסאו עליהם כניגית :

אַחֲנֵנָּא אַתְר דְּלִית דְּמֵיָא אֲשֶׁרְנֻן סְחָד
סְחָד לְשִׁבְנֵתִיָּה אֶלְפִנֻן פְּתִימֵי
אֲזִרְתָּא נְטִרְנֻן כְּכַבֵּת עֵינֵיהוֹן :
(יא) כְּנֶשֶׁרָא דְמַחֵשׁ לְקִנְיָה עַל כְּנֻזְיָה
מְתַחֲזֵפָה מְפָרֵשׁ גְּרַפּוּהִי מְקַבְּלֵהוֹן
מנטלהון

יטכנהו' שם בתורה ובינה : יכרנהו' . מנחש שרף ועקרב ומן האומות : כאישון עינו' היא
השחור שבעין שהמאור יוצא הימנו ואנקלוס תרגם יומאהו יספיקהו כל זרכו במדבר סח
ומנא להם . לא ימנא לנו ההר (יהושע ט"ז) . יסובנהו אשריטן סחור סחור לשכינתו ובה
עועד באמצע וארבעה דגליס לארבע' רוחו' : (יא) כנשר יעיר קנו' נהגס ברשעים ובתמלה
כנשר הזה רחמני על בניו ואינו נכנס לקנו פתאום עד שהוא מקשקש ומטרף על בניו
בכנפיו בין אילן לאילן בין עוכה לקנרתה כדי שיעורו בניו ויהא בהם כח לקבלו : יעיר קנו'
יעורר בניו : על גוזלו ירסק . אינו מכביד עמו עליהם אלא אחספס טוגע ואינו טוגע אף
הקב"ה

כאור

(יהושע ט"ז י"ז), הספיק לו את זרכיו במדבר, כן ת"א : ובתהו ילל ישימון, ארן זיה
ושמוה, מקוס יללת תניס ונכות היענה, שישום האומע מקולס, שם היה נמנא להם
בעודלס : יסבנהו, במלכיו לשמרס ולחלס : יבוננהו, משרש בין, שנתן להם כנה,
והיא התורה, כן ת"א וכן פירש"י ז"ל, ויהיה פעל יוצא א פעול זולתו, ויתכן שיהי' עושה,
כי אף הבנין הכבד משרש הזה הוראתו לפעמים בלתי יובחת, והשעור כמו יבין אותו או אף
כמו וירא און ולא יתבונן (איוב י"א י"א), כלומר השגית עליו בהשגחה פרטית ושמר אותו
כאישון עינו, וכן נראה מהמשך הנואמר הקודם והמאוחר, כי יסבנהו יבוננהו יכרנהו
כנראה הם מענין אחד, ואינם אלא כפל לשון : יצרנהו, הקב"ה לישראל, כמו האישון
האומר את העין, שקורין פלפייר"א (אויגן ליד), ולפי שמכסה את העין ומחשיך אותו נקרא
אישון, וכמו אמרני כאישון בת עין . כטוגע כננת עיני . הוא שקורין פרטיל"א (אויגןספיל),
שרואין בה' (הרשב"ם) : וחנקלוס תרגם כננת, וכ"כ הרד"ק בשרשים שנת עין נקראת
אישון על שם נורת האש הנראה בתוכו, ואמר אישון להקטין, וכן דרך העברים להקטין על
תוספת אותיות ע"ש, ולכן תרגם המתרגם האשכנזי (אויגןבילד) : (יא) יעיר קנו, מעיר
ומכענעו ומקומו לשאת אותו על אצרתו, כמו העירות מנפון ויאת (ישעי' מ"א כ"ה), הנה
אעיר עליכם (שם י"ג י"ז), כאמריאיו אייקוס לעקוס קורא אותו לשון הערה : הרשב"ם
וכן פירוש הרשב"ע : ואולם יש לפותרו מענין השגחה, כנשר הזה שעיניו פקוחות על קו
להרסיק

האזינו לב

תרגום אשכנזי קנה

ישאֹהוּ עַל-אֲבֵרָתוֹ : יב יְהוָה
בְּדַד יִנְחֵנוּ וְיִצֵּן עִמּוֹ יְהוָה
נִכְרָ : שלישי יג יִרְכְּבֵהוּ עַל-בְּמֹתַי
אֶרֶץ וַיֵּאבֵל תְּנוּבַת שְׂדֵי וַיִּנְקְהוּ
דבש

אונד טראַגט עז האָך אויף
זיינען שווינגן : (יב) זאָ פֿיהרט
דער עוויגע דים פֿאַלק : ער
אלליין, קיין פֿרעמדער גאַטט
מיט איהם : (יג) ער לים איהן
דיא האָען דעז ערדבאַלד
ערשטיגען, דיא פֿריכטע
דער פֿעלדער פֿערצעהרען :
האַניג

תרגום אונקלוס

רש"י

בְּחֹרֵי הַזֶּהן עֲתִיד לְאֲשַׁרְיֵת הַזֶּהן
בְּעֵלְמָא דְהוּא עֲתִיד לְאַתְחַדְתָּא
וְלֹא יִתְקַם קְדָמוּהִי פּוֹלְחֵן טַעֲנָאן :
(יג) אֲשֶׁרֵנוּן עַל-תְּקֵפֵי אֶרְעָא
וְאֲזַבְלִינֵנוּ בְּזַת שְׂנֵאִיהוֹן וַיְהִי
לְהוֹן

הקב"ה שדי לא מצאנוהו שניא כח (איוב ל"ז)
כשבא ליתן תורה לא נגלה עליהם מרוח אמת
לא מצאנוהו רוחות שנאמר ה' מסיב בא חרם
משעיר הופיע מהר פאךן ואתא מרבנות קדש
אלה מתימן יבא (חנוקה א') זר רוח רביעי' :
יפרוש כנפיו יקחהו' כשבא ליטלן ממוקוס
למקוס אינו נוטלן ברגליו כאשר עופות לפי
שאר עופות יראים מן הנשר שהוא מגביה
לעוף ופירח עליהם לפיכך נושאן ברגליו מפני
הנשר אבל הנשר אינו ירא אלא מן החץ לפיכך
נושאן על כנפיו אמר מוטע שיכנס החץ בי ולא
נשרים כשנסעו ממרים אחרים והשיעו על היס היו
זורקים בהם חטים ואבני בלסטראות
מיד ויסע מלאך האלהים וגו' ויבא בין מחנה
ממרים וגו' : (יב) ה' בדד' ה' לבטח נהגם
במדבר : ואין עמו אל נכר' לא היה כס באחד
מכל אלהי הגוים להראות כחו ולהלחם
עמם' ורבנותיו דרשוהו על העתיד וכן תרג'
אונקלוס ואני אומר דברי תוכחה הם להעיד
השמים והארץ ותהא השיחה להם לעד שסופן
לנגד ולא יזכרו לא הראשונות שעשה להם
ולא הטלדות שהוא עתיד לעשות להם לפיכך
נריך ליישב הדבר לכאן ולכאן וכל הענין
מוטע על זכור ימות עולם בינו שנות דור
ודור כן עשה להם וכן עתיד לעשות כל זה
היה להם לזכור : (יג) ירכיבוהו על במותי
ארץ' כל המקרא כתרגומו : ירכיבוהו' על שם
שארן ישראל גבוה מכל הארצות : ויאכל
תנובו' שדי' אילו פירות ארץ ישראל שקלים
לנוב ולהתבשל מכל פירות הארצות : וינקוהו
דבש מסלע' מעשה באחד שאמר לבנו
בסכני הבא לי

באור

להרחיק ממנו כל נזק, וכן משמע מהמשך המאמר, ואין ערך המליצה' כבשר הזה שהוא
רחמני על בניו, משגיח על קטן, מרחף על נחליו להסטיק להם את נרכס, וכאשר ירצה
ליטלן ממוקוס למקוס יפרוש כנפיו וגו' : על גזוליו ירחף, אינו מכבד עמו עליהם, אלא
מחוסף, כוגע ואינו כוגע : יפרש כנפיו, הנשר מגביה לעוף מכל עופות, ואינו ירא אלא
מן החץ, לפיכך נושא את נחליו על כנפיו, אמר מוטע שיכנס החץ בי, ואל יכנס בבני :
ואמר יקחהו לשון יחיד, הכוונה כל נחל וגחל, או יתכן שהוא מוטע על הקן שזכר : (יב) ה'
ברד ינחנו, הוא לבדו הוסיאם מממרים ונהגם במדבר לבטח : ואין עמו וגו', כני לשם או
לישראל' והענין כי אין לישראל שר ומושל מכל בני האלים שיכנסו או יעזור בהכחותו, בלתי
השם לבדו, כי הוא חלקו ונחלתו כאשר הזכיר : (יג) ירכיבוהו וגו', על שם שח" גבוה מכל
הארצות : ויאכל חנובת שדי, אלו פירות ח"י שקלים לנוב ולהתבשל מכל פירות הארצות :
ותטבת שדי ענינו מה שיביא האדה מגזרת חיל ינוב (מהלים ס"ב י'), ומלת שדי תואר השם
על משקל סכס, והיו"ד תחת ה"א, כמו שלו הייתי (איוב ט"ז י"ג) : וינקוהו דבש מסלע,

דבש מפלע ושמן מחל מיש
 צור: יד המאת בקר וחלב צאן
 עם חלב פרים ואילים בני
 בשן ועתודים עם חלב כליות
 חמה ודם ענב תשתה חמר:
 טו וישמן ישרון ויבעט שמנת
 עבית כשית ויטש אלוה עשהו
 וינבל

האניג אזיו דעם פעלוען
 זויגען, אעל אזיו הארטעם
 קיזעל: (יד) ראם פאן קיהען,
 מילך פאן שאפען: פייזטע
 לאממער, ווידער בשן'ו,
 אונד באקקע, מיט דעם
 גירענפעט פאם ווייטצען:
 דא טראנקוס ווייניגט פאן
 טרויבענבלוט: (טו) דא ישרון
 פעטט ווארד, שלוג עו אזיו
 (דא ווארדוט פייזט אונד דיק
 אונד וואהל בעלויבט): עו
 פערליס דען גאטט, דער עו
 געמאכט

תרגום אונקלוס

ר ש י

להון בות שלישי קרויו ונקסי יתקין
 ברביו תקיפיו: (יד) יתב להון בות
 טלכיהון ושלטיהון עם עותר
 רברקניהון ותקפהון עמא דארעהון
 ואחסנתהון עם בות חיליהון
 ומשריתהון והם גבריהון אמשד
 כמיא: (טו) ועתה ישראל ובעט אצלח
 תקוף קנא נכסין ושבק פולחן אלהא
 דעבריה וארגיו

לי קציעות מן הכנית הלך ומלא הדבש נק על
 פיה חמר לו זו של דבש היא חמר לו השקע ידך
 לתוכה ואתה מעלה קציעות מתוכה: ושמן
 מחלמיש טור' אלו זיתים של גוש חלב: בשתי
 ארץ' לשון גובה: שדי' לשון שדה: חלמיש
 טור' תקטו וחוקי של סלע כשאניו דבוק לחיבה
 שלאחיו נקוד חלמיש כשהוא דבוק נקוד
 חלמיש: (יד) חמאת בקר וחלב צאן'
 זה היה בימי שלמה שנחמר עשרה בקר
 בריאים ועשרים בקר רעי ומאה צאן (מלכים
 א' ה'): עם חלב כרים זה היה בימי עשרת
 השבטים שנחמר החוכלים כרים מצאן (עמוס
 ו'): חלב כליות חטה זה היה בימי שלמה
 שנחמר ויהי לחם שלמה וגו' (מלכים א' ה')
 הזיתים במזרקי יין (עמוס ו'): חמאת בקר'
 חלב של צאן וכשהוא דבוק נקוד כמו בחלב אמו:
 כבשים היו: חטים אמר: חטים אמנים כחלב כליות
 וגסין ככוליא: ודם ענב
 וגו' היה שמה טוב וטעם יין חסוב: חמר'
 יין בלשון חרמי' חמר חין זה שם דבר אלא
 לשון חסוב טעם וי' ט' ג' בלע' (בל'א ווייניג)
 ועוד יש לפרש שני מקראות הללו חמר
 תרגום של אונקלוס אשריטון על תוקפי ארעא וגו':
 (טו) עבית' לשון עובי: כשית' כש
 כסית

באור

דרך משל, כמו יטפו הכרים עמים (יואל ד' י').
 וכתעם רוב הדבש והשמן כי מארץ כנען
 יובלו כי כן כתוב (הראב"ע): וחרמיש, שם מקרה
 נענין חזק ותוקף, פעמים יסוף
 טור אל חלמיש, וענינו כמו תואר, טור חזק
 ויתקוף, ופעמים שיכמד חלמיש אל טור
 והכוונה מחזק הטורים, דרך מליצה, וכן
 חרבות טורים עם טור חרבו: (יד) חמאת
 בקר, הוא שמן הנקלט מעל גבי החלב (רש"י),
 והוא בל'א (ראהו או בוטטר): כרים'
 כבשים המסוממים במרעה: ואילים בני
 בשן, שגדלים בהר בשן, שהיו שמיים:
 חלב

האזינו לב

תרגום אשכנזי קנו

וַיִּנְבֵר צוֹר יִשְׁעָתוֹ: טו יִקְנֶאֱהוּ
בְּזָרִים בְּתוֹעֵבֹת יַבְעִיסוּהוּ:
ח יִזְבְּחוּ לִשְׂדִים לֹא אֱלֹהֵי אֱלֹהִים
לֹא יִדְעוּם חֲדָשִׁים מִקֶּרֶב בָּאוּ
לא

נעמאָט, פֿעראַכטעטע רען
פֿעלזען ווינען חילזו: (טו) ער
אייפֿערט איהן דורך פֿרעמדע
וועזען: קראַנקט איהן דורך
שייזאַלע: (ח) זיא שלאַכטען
רען טייפֿעלן, אונגאַסטערן,
גאַטטליכען וועזען, דיא זיא
ניכט קאַנטען: נייאען אַף
קאַמלינגען וייט קורצעס, דיא

תרגום אונקלוס

רש"י

וַאֲרָגִיזוּ קַדְשֵׁי־תַקְפָּא דְּפִרְקִיָּה:
(טו) אַקְנִיאָו קַדְמוּהִי בְּפִילְתּוֹ טַעֲנָאן
בְּתוֹעֵיבֹתָא אַרְגִּיזוּ קַדְמוּהִי:
(ח) דְּבַחְו לְשִׂדִין דְּלִית דְּבַחְו צְרוּךְ
דְּתַלּוּ דְּלֹא יִדְעִינן חֲדָשִׁים דְּמַקְרִיב
אַתְעֵבִידָא
לא

כסית לשון כי כסה פניו בחלבו (אית ט"ו)
כאדם הזמן מפניו וכסליו וכסליו מבחן
וכן הוא אומר ויעש פמה עלי כסל (סג)
כסית יס לשון קל בלשון כסוי כמו וכוסה
קלון ערום (משלי י"ב) ואם כתב כסית דגש
היה נשמע כסית את אחרים כמו כי כסה
פניו: וינבל טור ישועתו גנהו ובחזרו כמו
שנאמר אשוריהם אל היכל ה' וגו' (יחזקאל
ח') אין לך כגול גדול מזה: (טז) יקניאיהו
הנעדרו חמתו וקנאתו: בתועבת * בפעמים תעובים כגון משכב זכור וכספים שנאמר
זהם תועבה: (יז) לא אלוה * כתרגומו דלית בהון צרוך אלו היה בהן צרוך לא היתה
קנאה כפולה כמו עכשיו: חדשים מקרוב באו: אפילו האומות לא היו תלילים זהם
ככרי שהי' רואה
אותם

באור

חלב כליות חטה, חלץ הכליות הוא הרך והמזכר, ואמר שיאכל החלק החשוב והטוב
שנחטה, והוא הסולת: חמר, יין בלשון ארמי, ואינו שם דבר, אלא לשון משובח נטעם
ויוצר בלע"ז ובל"א (וויזינג) * רש"י: ואמר תשתה לנכח, כאדם המדבר לחבירו, כל כך
הוא רב עד שתשתה דם עכב שהוא מין העכבים בכל עת שתראה ותשעשע בו טעם יין משובח
וטוב: והנה הארץ רבת דגש ושמן ובשר ולחם ויין וכל פירות, מהו תנובות שדי: (טז) ישראל,
ישראל, ויתכן להיות מגורת ישר, והטעם זה שהיה ישר, כאשר נעשה שמן נהפך לאחר:
ויבעט, כסום המבעט ברגליו לאחור, דרך ציון ושרירות הלב: שמנת עבית כשירה,
נראה שהוא מאמר מוסגר לכן בא בלשון טובה, בעל השיר המספר בלשון נסתר מה שיאמר
לשראל באחרית הימים, מסב פניו אל השומע המשתומם על אמרו וישמן ישרון ויבעט, ואומר
לו כן הדבר שמנת עבית כשית, בא עבר במקום עתיד כדרך הנבואות: עבית, לשון עובי:
כשית, כמו כסית, לשון כי כסה פניו בחלבו (איוז ט"ו כ"ו), כאדם שזמן מפניו וכסליו
נכפלים מבחן, וכן הוא אומר ויעש פמה עלי כסל (סג), לשון (רש"י): כשית, יס לשון
קל בלשון כסוי, כמו וכוסה קלון ערום (משלי י"ב ט"ז), ואם כתב כסית דגוש, היה נשמע
כסית את אחרים, כמו כי כסה פניו: וינבל, גנהו ובחזרו כמו שנאמר אשוריהם ל היכל
ה' וגו' (יחזקאל ח' י"ז), אין כגול גדול מזה * (רש"י), והנה הוראת שרש נבל קרוב לענין
נפילה, אלא שהיא כפולת הדבר ממעלתו ויתרוט, עד ששכ נמאס וכונה * יאמר על העלה
הכמוסה, כנגול עלה (ישעיה ל"ד ד'), ועל הגין הכמוס והמדולדל, וכן נבל (שם כ"ח
ד'), וגוית הב"ח הממה הממאסת וכעורה תקרא נבלה, וכן על האדם הנפול ויורד ממעלת
האדם ומנוה את נפשו, יאמר שהוא נבל * ואין לך צווי מכפוי טובה, ולכך המשלם רעה תסת
טובה

לא שערום אבותיכם: יח צור
 ירדה השמי והשבת אל
 מהללך: רביעי יט וירא יהוה
 וינאץ מפעם בניו ובנותיו:
 כ ויאמר הסתירה פני מהם
 אראה מה אחריתם כי דור

דיא אייערע פֿאַטער ניא גע-
 פֿירכטעט: (יח) דאָכטעזט
 און דען פֿעל־זען ניכט, דער
 דיך געבאַר: פֿערגאַסעזט
 גאַטט, דער דיך הערפֿאַר
 געבראַכט: (יט) דים זאַה
 דער עוויגע, ערגרימטע, גע-
 קראַנקט פֿאַן זיינען זאַרזען
 אונד טאַכטערן: (כ) שפראַך,
 טיין אַנטרליץ זויילן אַיך
 אַיהנען פֿערבערגען, אונד

ועהען, וואו איהר ענדע וויא!

דען

תרגום אונקלוס

רשי

לא אתעסקו בהון אבהתכון:
 (יח) רחלת תקיפא די בראך
 אתנשיתא שבקתא פולחן אלהא
 דעברך: (יט) וגלי קדמי ותקמי
 רוגזיה טדארגיוו קדטוהי בניו ובנותיו:
 (כ) ואמר אסלק שכנתי מנהון גלי
 קדמי מדהיחי בפופיהו ארי דרא
 ראשניו

אותם היה אומר זה כלם יהודי: לא שערום
 אבותיכם - לא יראו מהם לא עמדה שערותם
 מפניהם דרך שערות האדם לעמוד מחמת
 יראה כך נדרש בספרי ויש לפרש עוד שערום
 לשון ושעירים ירקדו גם (ישעיה יג) שעירים
 הם שדים לא עשו אבותיכם שעירים הללו:
 (יח) תשי * תשכח ורבותי דראו כשנא
 להטיב לכם אתם מכעיסין לפניו ומתישים
 כמו מלהטיב לכם: אל מחללך * מוכיחך
 מרחם לכן יחולל חילת * (תהלים כ"ט) חיל
 כולדה (שם מ"ח): (כ) עה אחריתם * מה
 תעלה

באור

טובה יקרא ככל ביחוד, כמ"ש למעלה פסוק ו': ויזה הענין אל תכנל כסא כבודך (ירמיה
 י"ד כ"א), אל תפחיתו ואל תורידוהו מגדולתו, וכן פה ויכנל צור יאשתו, לפי משנתו
 ומעשיו המקולקלים דמה לגנות ולגזות את צור יאשתו, ולהשפילו מגדולתו וכבודו:
 (טז) יקנאהו, ענין הקנאה מבוחר שהוא רגש הנפש על העבדת הכבוד או האהבה מראי
 לבלתי ראו לו, ואמר כי במחשבתם הנעירו קנאתו בעבדם לאלהים אחרים שהם זרים:
 בהועבה, הם האלילים ושריפת הבנים לאלהים אחרים, שכל זה מתייעב לפני אלהים אמת:
 (יז) לא אלה, שהם אינם אלהים: לא ידעום, לא ידעו מהם דבר בעדות החושים
 והשכל, שהוא הידיעה, אף לא שמעו מהם בקבלה והעתקה מפי אבות, וזהו לא שערום
 אבותיכם: חדשים מקרוב באו, אפילו האומות לא היו רגילים בהם: נכדו שהיה רואה
 אותם אומר זה כלם יהודי * (כפרי): ואמר מקרוב על זמן מועט, כי הזמן והמקום קרובים
 בענין: לא שערום אבותיכם, לא יראו מהם, לא עמדו שערותם מפניהם, דרך שערות
 האדם לעמוד מפני היראה, כך נדרש בספרי, ויש לפרש עוד פערום לשון ושעירים ירקדו
 (ישעיה יג כ"א), שעירים הם שדים, לא עשו אבותיכם שעירים הללו * (רש"י): (יח) חשו,
 משך נשה, היו"ד במקום ה"א למ"ד הפעל, ומשפטו תשעה, ועקרו תנשה, אלא שבא הנט
 הנעלם תמורת הדגש, וענינו כפיל עם תשכח, דבר הנביא ותמה: איך תשכח הגור
 אשר ילךך: טחלךך, מוכיחך מרחם, לשון יחולל חילת (תהלים כ"ט), חיל כולדה
 (שם מ"ח ז'): (יט) בניו ובנותיו, אנשים ונשים, כי היו הנשים בדור החורבן נכמדות לע'
 ביותר כמבואר בגמ' (כ) ויאמר, מחשבות האל ורצונו לעשות כן, יקרא מאמר, כדון
 ויאמר

האזינו לב

תרגום אשכנזי קנו

תִּהְיֶה כְּתוּבָה הַמָּוֶה בְּנִים לְאֲמֹנִים
בָּם: כֹּחַ הֵם קִנְאוּנִי בְּלֹא-אֵל
בְּעֵסוּנִי בְּהַבְלִיָּהִם וְאֲנִי אֶקְנִיאֵם
בְּלֹא-עֵם בְּגוֹי נָבֵל אֲכַעִיסֵם:
כִּי בִי-אֵשׁ קָדְחָהּ בְּאִפִּי וְתִיקַד

דעו זיא וינד פֿערקעהרטער
אַרט, קינדער אָרזע רעד-
ליכקייט: (כח) זיא רייצטען
מִיד מיט אונגאַטטערן,
קראַנקטען מִיד מיט איהרעם
אַבערגלויבען: איד רויצע זיא
מיט אַיינעם אונפֿאַרקע,
קראַנקע זיא מיט אונפֿער-
שטאַנדיגעם געווינדערל:
(כב) ענטגלאַמען איוט דאַז

עד

פֿיאר מיינעד צאַרנו, ברענגט ביז

תרגום אונקלוס

רש"י

דֹּאשְׁנִי אֲטוֹן בְּנִיא דְלִית בְּהוֹן הִיטְנוּ:
(כח) אָנוּן אֶקְנִיאִי קְדָמִי בְּלֹא דְחֵלֵא
אַרְגִּיזוּ קְדָמִי בְּמַעֲוֹתֵהוֹן וְאַנָּא אֶקְנִינוּ
בְּלֹא עֵם בְּעַמָּא טַפְשָׁא אַרְגִּנוּן:
(כג) אַרְיִ-קְרוּם-תַּקְרוּף בְּאִשָּׁא נְפִקַד
מִן-קְדָמִי בְּרַגְוִי שִׁצִּי עַד

תעלה בהם בסופם: כי דור תהפכות המה
מהפכין רבוי לכעם: לא אמונ בם: אין
גדולי נכרים בהם כי הוריתים דרך טובה
וסרו ממנה: אמונ לשון יהי אמונ (למגילת
אסתר) טורי טורה בלע"ז (בל"א ערניהונג
נוכט) ד"א אמונ לשון אמונה כתרנומו
אמרו בסיוני נעשה וכשמע ולשעה קלה בטלו
הנשחתם ועשו העגל: (כא) קנאוני
הנעירו חמתו: בלא חל' בדבר שאינו אלה:
בלא עם: באומה שאין לה שם שנאמר הן ארץ כשדים זה העם לא היה (ישעיה כ"ג) בעשו
הוא אומר בזוי אתה מאד (עובדיה א'): בגוי נבל אכעיסם: חל' הכופרים וכן הוא אומר
אמר נבל בלבו אין אלהים (תהלים י"ד): (כב) קדחה בערה: ותיקד' נכס עד
היסוד: ותאכל ארץ ויבולה ותלהט: ירושלי' המיוסדת על ההרים שנאמר ירושלים הרים
סניב

באור

ויאמר אלהים הנאמה במועשה בראשית: (הרמב"ן): והנה עד הכה דברי משה והוא מדבר
בלשון עבדו, ומכאן ועד סוף הפרשה דברי השם: אסתירה פני משה, אסיר מהם השגחתי,
וכן ת"א חסלק שכיכתו מנהין: מה אחריו, תעלה בהם בסופם: כי דור תהפכת המה,
מתהפכים מענין לענין, ואינם אלהים האמת והטוב, לחזק בו ואלא לזון ממנו: אמן,
שם דבר כמו אמונה, אין בהם ענין קיים ונאמן, שראוי לבטוח עליו, כי ההולך בדרך
אמת הוא נאמן ועליו יש לבטוח, אבל אין בטחון באוהב תהפוכות: וכ"כ רש"י, והוא מספרו,
ח"ל ד"א אמונ לשון אמונה כתרנומו, אמרו בסיוני נעשה וכשמע ולשעה קלה בטלה הנשחתם
ועשו עגל: וצדק ראשון פירש אמונ לשון אמונה (אסתר ב' ז'), טורי טורה בלע"ז
(בל"א ערניהונג, נוכט), אין גדולי נכרים בהם, הוריתים דרך טובה וסרו ממנה (קיוכר
אהני ערניהונג): (כא) קנאוני, קל העי' להקל על הלשון: בלא ארל, בדבר שאינו
אלוה: בהבליהם, בדבר שאין בו ממש' ואמרו בספרו, יש לך אדם עובד לנבל דבר
שרואה אותו, אבל הם עובדים לבבואה, ולא לבבואה בלבד, אלא להביל זה שעולה מן
הקדירה: והמתרגם האשכנזי תרגמו (אברגלויבן), שהוא האמונה בדבר בטל שאינו כלום,
וכן בכמה מקומות כנה העבדים והאליילים בשם הנבי הגוים, הנבל המה, וכדומה: בל"א
עם, בגוי שאין לו ניווסים ומנהגים מסודרים, ואינו ראוי להתחסב בין עמים משובחים,
ויתכן שרמו על הכשדים כמ"ש רש"י והרמב"ן, שנאמר בהם הן ארץ כשדים זה העם לא היה
(ישעיה כ"ג י"ג), שלא היה נאשב לגוי, והקט"ה גדל אותם, וצוה תבער קנאת ישאכל:

בגוי

עַד־שֶׁאֵזַל תְּהִיתִי וְהֵאֵכַל אֶרֶץ
 וַיִּבְלָה וַתִּלְהַט מִזֹּסְדֵי הָרִים :
 כַּגִּי אֶסְפָּה עֲלֵימוֹ רָעוֹת חַצֵּי
 אֲבֵלֵהֶבֶם : כִּי מִזֵּי רַעַב וּלְחָמִי
 רִשָּׁף וּקְטָב מִרִירֵי וְשֵׁן־בְּחַמַּת
 אֲשַׁלְּחֶבֶם עִם־חַמַּת זַחְלֵי

כיון הוין דיא אונטערזוטע
 האללע, פערצעהרט ערד-
 רייך אונד געוואכט, ענטציגט
 דעט דער בערגע גרונדפען-
 טען : (כג) אללעו אונגליק
 ווילל איך איבער זיא פער-
 האנגען : מיינע פפילע ווידער
 זיא פערשיסען, אללע :
 (כד) פאן הונגער פערשמאכט-
 טעט, פאם פויבער פער-
 צעהרט, אונד גיפטיגען

זיינען : צאהן דעו רויכטהירו רייצע איך ווידער זיא, זאמט דעם גרים דער קריכענדען
 אים

תרגום אונקלוס

רש"י

עַד־שֶׁאֵזַל אֶרְעִיתָא אָסְפָּה אֶרְעָא
 וְעַלְקָתָהּ וְשִׁיזֵי עַד סִיפֵי טוּרָא :
 (כג) אָסְפָּה עַל־הַזֶּן בִּישׁוֹן מִקְתָּשֵׁי אֶגְרֵי
 בְּהוֹן : (כד) נִפְיָחִי בְּפִן וְאֶבְלֵי עוֹן
 וּבְתִישֵׁי־רוּחִין בִּישׁוֹן וְשֵׁן חַיֹּת בְּרָא
 אֶגְרֵי בְּהוֹן עִם חַמַּת תַּנְיָנָא דְזַחְלִין
 כעפרא

סניב לה (שס קכ"ה) : (כג) אספה עליו
 רעות : אחר רעה על רעה לזון ספו שנה
 על שנה (ישציה כ"ט) ספות הרזה (פרשת
 כזבים) עולותיכם ספו על זנחיתכם (ירמיה
 ז') : ד"א אספה אכלה כמו סן תספה : סני
 אכלה כס : כל חני אשלים כהם וקללה זו
 לפי הטורענות לברכה היא חני כלים והם
 אינם כלים : (כד) מזי רעב : אנקלים תרגם
 כפיחי כסן ואין לי עד מוכיח עליו ומשאו של
 רבי משה הדרשן מטולחא שמעתי שעירי רעב
 אדם כחוש מנדל שער על בשרו : מזי :
 רשף : השדים כלחמו כהם שנאמר ובני רשף
 יגביהו עוף (איוב ה') והם שדים : וקטב
 מרירי : וכריתות שד שמו מרירי : קטב כריתה
 כמו אהי קטבך שאל (הושע י"ג) : וזן
 בהמות : מעשה היה והיו הרחלים טשכין
 וממיתין : חמת וחלי עפר : ארם נחשים
 המהלכים על גחונם על העפר כמים הזחלי'
 על הארץ וזילה לזון מרובת המים על העפר
 וכן

באור

בנוי גבל, הנופל מיתרון האדם ושלמושו ושכ כזה ומואס, כמו שאמר בעשו, בזוי אתה
 מאד (עובדי' א' ב') : (כב) קרחה, בערה : וחיקר, בכס עד היסוד : ארץ ויבלה,
 ארנכס ויבולה : ותלהט, מגורת להט המדב : הרים, הרי ישראל : (כג) אספה,
 אכלה, והטעם כמו חני אכלה כס, שלא תשאר קן שלא יירה כס, אף כאן לא תשאר רעה
 שלא אביא עליהם, וכן אי' בספרי, הריני מוכיח ומביא עליהם כל הטורעניות כלם כאחת :
 (כד) מזי רעב, ענינו שרופי רעב, וכן בארמית למזא ואתוכא (דניאל ג' כ"ב), ואעפ"י
 שאין מ"ס למזא שרש : (הרד"ק) : ולחמי רשף, רשף חום הגשמת יקרא רשף (גליוט),
 וינא רשף לרגליו (חבקוק ג' ה'), רשפיה רשפי אש (שיר' ס' כ'), והושאל אל סולי החמימות
 שהוא הקדחת, וטעם ולחמי רשף כמו אכולי הקדחת, וכן מתורגם בל"א : וקטב מרירי,
 קטב כזש נקודות, וכן קטב ע"מ אהל, שניהם מענין כריתה, והוא סולי הבח לאדם פתאים
 וממיתו, ות"י לחטוב עבים, למקטב קיסין : (רד"ק) : והוא שס נדרף לדבר, כמ"ס אהי
 דנדרף מות, אהי קטבך שאל (הושע י"ג יד), בל"א (פעסט, זיכ"י), ומרירי תואר משרש
 מרר, וכוויהו במרירי יוס, (גיפטיג) : חמת וחלי עפר, ארם נחשים המהלכים על גחונם
 על

האוינו לב

תרגום אשכמי קנה

עפר: כס מחוץ השכל הרב
ומחדרים אימה גם בהור גם
בתולה יגק עם איש שיבה:
כו אמרתי אפאיהם אשבתה
מאנוש זכרם: כו לולי כעם
אויב אגור פן יגברו צרימו

אים שטויבע: (כה) דרויסען
ואלל דאז שווערד אויפרייבן,
אונד אין דען צימסערן
טאדעוואנגוט: דען ייגלינג
אונד דיא יונגפרויא, דען
זייגלינג אונד דען גרויאען
אלטען: (כו) איך דאכטע,
פערניכטען ווילל איך זיא!
איהר אנדענקען אונטער
מענשען פערטילגן: (כו) אל
לין איך שייאע דיא קראנקונג
ווירדען

פ

רעו פיינדעו, דיא געגנער ווירדען דיא ווארהייט פערקעננען: ווירדען

תרגום אונקלוס

רשי

בעפרא: (כפ) ספרא תתפיל חרבא
וטתנגיא חרנת טותא אף עולטהון
אף עולטהון ינקיהון עם סביהון:
(כו) אמרית יחול רגוני עליהון
ואשצנון אכטל טן בני אנשא
דוקניהון: (כו) אלולפן רגנא
דשנאה בניש דלמא יתרברכ בעס
דקבא דלמא

וכן כל מרוצת דבר המשפך על העפ' והולך:
(כה) מחוק תשכל חרב. מחוק לעיר תשכלס
חרב גייסות: ומחדרים אימה כשבורח וכמלט
מן החרב חדרי לבו נקופים עליו נחמת אימה
והוא מת והולך בה. ד"א ומחדרים אימה
בניש תהיה אימת דבר כמה שנאמר כי עלה
מות בחלוכינו (ירמיה ט') וכן תרגם אכקלוס.
ד"א מחוק תשכל חרב על מה שעשו בחזנות
שנאמר ומספר חזנות ירושלים שמתם מונקות
לנשט (סס י"א): ומחדרים אימה על מה
שעשו בחדרי חדרים שנאמר אשר זקני ישראל
עושים איש בחדרי משכיתו (יסוקאל ח'):
(כו) אמרתי אפאיהם. אמרתי בלבו אפאה אות' ויש לפר' אפאיהם אשיתם פאה להשליכ'
מעלי הפקר ודוגמתו מנינו בעורא ותתן להם ארן שבעה גוים ותחלקם לפאה (נחמיה ט')
להפקר וכן חברו מנחם ויש פותרים אותו כתרגומו יחול רוגני עליהון ולא יתכן שאם כן
היה לו לכתוב אפאיהם אחת לשמוע ואחת ליסוד כמו אלוך (ישעיה ע"ה) אשמינכס
צמו פי (איוב ו') והא' התיכונה אינה ראויה בו כלל ואונקלוס תרגם אחת לשון הבריייתא
השני בספרי החולקת תיבה זו לשלש תיבות אמרתי אף אי הם אמרתי באפי אתנכס כאלו
אינש שיאמרו דואיהם עליהם איה הם: (כו) לולי כעם אויב אגור. אם לא שבעם האויב
כטס

באור

על העפר כמים הזוחלים על הארץ, וזילה לשון מרוצת המים על העפר, וכן כל מרוצת
דבר המשפך על העפר והולך. (רש"י), וכמוהו כוחלי ארץ (מיכה ז' יז'): (כה) מחוק
תשכל חרב וגו', שער הכתוב החרב מנחוק והאימה מנפנים תשכל באור ובתולה יונק ואיש
שיבה: ומחדרים אימה, כשבורח וכמלט מן החרב חדרי לבו נוקפי' עליו נחמת אימה.
והוא מת והולך בה. (ספרי), ד"א ומחדרים אימה, בבית תהיה אימת דבר, כמו שנאמר
עלה מות בחלוכינו (ירמיה ט' כ'), וכן ת"א. (רש"י): (כו) אפאיהם, יש מפרשים שהוא
מן פאה, אשיתם פאה להשליכס מעלי הפקר, או אפאיהם בכל פאה: ואולם בעבור שהעם
כטול עם אשניתה מאכזב זכרם משמע שיאבדס ועשה עמהם כלה: וי"מ אחרה אפי בט
והכונה אכריתם, ויבא העעם כטול עם אשניתה כמשפטו, לא שהיה ראוי להיות אכפיהם
והעעם אכקף בט: ואונקלוס תרגם אחר לשון הבריייתא השנייה בספרי החולקת התיבה לנ'
תיבות, אמרתי אף אי הם, אמרתי באפי אתנכס כאלו אינש, שיאמרו עליהם הרואים
איה

כִּן יֹאמְרוּ יְדֵנוּ לְמָה וְלֹא יִהְיֶה
 פֶּעַל בְּרֹזָאֵת: כח כִּי־גֹי אֲבִר
 עֲצוֹת הַמָּוֶה וְאִין בְּהֵם
 הַתְּבוּנָה: חמישי כט לֹא חֲכָמִין
 יִשְׁכִּילוּ זֹאת יִבְיִנוּ לְאַחֲרֵיתָם:
 ל אֵיכָה יִרְדֶּף אַחַד אֶלֶף וְשָׁנִים
 יִנִּסּוּ רַבָּה אִם־לֹא כִי־צוּרִם
 מִכָּרִם וַיִּהְיֶה הַסְּגִירָם: לא כִּי

ווירדען שפרעכען, אונזרע
 מאַכט איוט האַך, דער עוויגע
 טהאַט דים אַללעז ניכט:
 (כח) דען עז איוט איין פֿאַלק
 פֿאַן שאַדליכען אַנשלאַגען:
 אונד קיינע פֿערנונפֿט איוט
 בייא אַזיהנען: (כט) וואַרען
 זיא וויזע, זיא ווירדען בע־
 דענקען: אונד דען אויזאָנג
 איבערלעגן: (ל) וויא קאַנטע
 אַזינער טויזענד יאַנען,
 צווייא, מיריאדען פֿליכטיג
 מאַכען: דהאַטטעס אַיהר
 פֿעלזענשוטץ זיא ניכט פֿער־
 קויפֿט, דער עוויגע זיא ניכט פֿרייז געגעכען? (לא) איהר

פֿעלו

תרגום אונקלוס

ר ש"י

דלִקֵּא יִיִקְרוּן יְדֵנָא תַקִּפַּת לְנָא וְלֹא
 טְדַקְרִיםֵינוּ תְּנִת כְּלִדָּא: (כח) אַרִי
 עִם מְאֲבָרֵי עֲצָה אָנִין וְלִית בְּהוּן
 סְבָלְתָנִי: (כט) אֵלֹו חֲכִימֵי אִסְתַּפְּלוּ
 בְּדָא סְבָרוּ טַהֲדִיקֵי בְּסוּפְהוּן:
 (ל) אַכְרִין יִרְדֶּף חַד לְאַלְפָא וְתַרְיִן
 יַעֲרָקִין לְרַבּוּתָא אֶלְתֵּין אַרִי תַקִּפְהוּן
 מְסָרְתִין וַיִּי אִשְׁלַטְנִין: (לא) אַרִי

כנס עליהם להשחית ואם יוכל להם ושחיתם
 יתלה הגדולה זו ובאלהיו ולא יתלה הגדולה
 זו וזה שאל' פן ינכרו נדשו ינכרו הדבר
 כתלות גבורתם בנכרי שאין הגדולה שלו ופן
 יאמר ידו רמה וגו': (כח) כי איתו גו
 אובד עטת המה: ואין בהסתבונה שאלו היו
 חכמים ישכילו זאת איכה ירדוף וגומר:
 (כט) יבינו לאחרייתם יתנו לב להתבונן
 לסיף פורענותם של ישראל: (ל) איכה ירדוף
 אחד ממש אלף מישאל: אם לא כי צורם
 מכרם וה' הסגירם מכרם ומכרם נידו
 דליבר'ר בלעז' (ליורע'ר בל'א הינענן)
 איבערלאסן: (לא) כי לא כגורט כורם
 כל

לא

באור

איה הם? ולכן תרגמו המתרגם האשכנזי (פרטיכטן): ועם אמרתי בלבי, כלשון בני אדם,
 או יאמר היה הרצון לפני גודת הדין שאפורם או אכלם ושיהיה זכרם נשנת בני אדם, לל
 כעם אויב אגור: (כז) אגור, אפסד, מגורת ויגר מואב (במדבר כ"ג ג') והכתוב דבר כדק
 בני אדם להבין הזומעים: ינברו, כסך וכירו, כמו ויתנכר אליהם (בראשית מ"ב ח'):
 והטעם הנכרי ינכרו הדבר לתלות הגבורה בנכרי שאין הגדולה שלו: (כח) כי גוי אבד
 עצות, הנכון אזה הנוי הם כרי ישראל: ומלת אובד שם התאר, והיא סמוכה על כן נסתת
 הני"ת וידוע כי מלת אבד מהפעלים העומדים, רק פי' עבות שב אל אובד, כמו טבלת
 עליה, וכן ותאבדו דרך (תהלים ב' י"א), שהיא סמוך אל דרך (הראב"ע), וע"פ דרכו
 עבות תאר הפעל וכן דרך: (כט) לוחכמו, אילו היו חכמים, היה להם להשכיל את זאת,
 ולהבין לאחרייתם, כי כן פעל השם לישראל בעבור עונם, וכאשר ישבו יקם מאויביהם:
 (ל) איכה ירדף וגו', היה להם לימר איך ירדוף אחד ממש אלף מישאל, מה שהיו רגילים
 לעשות לנו: אם לא כי צורם מכרם, נידו, לפי שטאו לו: ולשון רש"י מכרם ומכרם
 נידו

האוינו לב

תרגום אשכנזי קנט

לא כצורנו צורם ואיבינו
פלילים: לב כי מגפן סדם גפנם
ומשדמות עמרה ענבמו ענבי
רוש אשכלת מרתת למו:
לב חמת הנינם יינם וראש
פתנים אכור: לב הראהוא

פעלו איזט יא ניכט, ווייז
אונער פעלו: ועלכזט אונרע
פיינדע מאגען ריכטער זיין!
(לב) איהר וויינשטאק איזט
דער וויינשטאק סדום, אונר
פאם פערדערבטען געפילדע
עמרה: איהרע בעערען
גיפטיגער ארט, זיי טראג
גען פערגיפטנדע טרויבען:
(לב) וואוט דער דראכען איזט
איהר וויין: גרויזאמע גאללע

כטס

דער אטטערן: (לד) אין מיינעם ראטהשלוס ליגט

תרגום אונקלוס

רש"י

לא בתקפנא תקפהון ובעלי דקבנא
הון דינגא: (לב) ארי כפודענות עמא
דסדום פודענותהון ולקוהתהון פעם
עמרא טחתהון בישין פרישי חון
ותשלמת עובדיהון כפרותהון:
(לג) הא כמתת תנינא פס
פודענותהון וכרישי פתני חון
אכוראין: (לד) הלא כל עובדיהון

כל זה היה להם לאויבי' להבין שהם הסנירס
ולא להם ולא להיהם הנחשן שהרי עד הנה
לא יכלו כלום אלהיהם כנגד זורטו כי לא
כסלעטו סלעט. כל זור שנמקרא לשון סלע:
ואויבינו פלילים ועכשיו אייבינו שופטים
אותנו שהרי זורט מכרט להם (ס"א) הרי
שזרטו מכרט להם: (לב) כי מנפן סדום
גפנס מוסב למעלה אמרתי בלבי אפאיהם
ואשנית זכרם לט ש מעשיהם מעשי סדום
ועמורה: שדמות שדה תבואה כמו ושדמות
לא עשה אוכל (חנקוק ג') בשדמות קדרון
(מלכים ב' כ"ג): ענבי רש עשכ מר:

אשכלות מרורות למוימסקה מר ראוי להם לפי מעשיה'
עבדיהון כמרורותהון: (לג) חמת תנינים יינם
פודענותהון הנה כמרורת נחשים כוס משפה פודענותם:
וראש פתנים כוסם שהיא אכור
למק אויב אכורי יבא ויפרע מהם: (לד) הלא הוא כעוס עמדי
כתרגומו כסבורים הם
שכפתי מעשיהם כולם גנחים ושמורי' לפני: הלא הוא פרי גפנס
ותבואות שדמותם כעוס עמדי

באור

זרטינו דליכ"ר בלע"ז, כל"א (הין געבן, איברלאסן): (לא) כי לא כצורנו צורם, כל
זה היה להם לאויבים להבין שהם הסנירס, ולא להם ולא להיהם הנחשן, שהרי עד הנה
לא יכלו כלום אלהיהם כנגד זורטו כי לא כסלעטו סלעט. כל זור שנמקרא לשון סלע:
(לג) וואויבינו פלילים, אויבינו עמאם ישפטו ויודו כי נאגב ומרומם זורטו מנורם:
(לב) כי מגפן סדם גפנם, ישוב למה שאמר למעלה, שהוא גוי אובד עצות, לא יכילו ולא
יבינו ולא יתכנו כי אס להרע כי הנזוח משרש רע לא יעשה רק פרי רע ומר: ומשרמח,
שדה תבואה: כמו ושדמות לא עשה אוכל (חנקוק ג'), בשדמות קדרון (מלכים ב' כ"ג)
(י) ויש אומרים שהוא כדף לגפנים: ויתכן שהוא כמו ושדמות עמרה, מענין שדמן,
כי המ"ס והפ"א ממוכא אסד, וכן ושדמה לפני קמה (ישעיה ל"ז ב'), שהוא כמו ושדפה,
כי (במלכים ב' י"ט כ"ו) אמר במקומו ושדפה לפני קמה, וכן מתורגם בל"א: (לג) חמת
הנינם וגו', ואמר מגפנים וענבים כאלו לא יעשה יין כי אס הדומה לחמת תנינים, שהוא
מרתת נחשים, ולראש פתנים, שהוא אכורי להמית את כל העושים ממנו: (לד) הלא הוא

כטס

41 I

מא א

(5)

ליגט פֿערבאָרגען : אין מיינען
שאַטצען ליגט פֿערזויגעלט :
(לה) מין איזט ראָכען אונד
פֿערגעלטען , ווען איהר פֿוס
ווירד גלייטען וואָללען : דען
איהר אונגליקזשאַג ווירד
קאָממען , איהרע צוקונפֿט
אויילט דערבייא : (לו) ווען
דער עוויגע ווינען פֿאלקען ,
זיך אַננימטט , אונד וועגען
זיינער דינער זיך בעדענקט :

כַּמֶּם עֲמֹדֵי חֲתוּם בְּאֹצְרוֹתַי :
לֵה לִי נָקֶם וְשִׁלְם לַעֲת תְּמוּט
רַגְלִים בִּי קְרוּב יוֹם אִידֶם וְחֵשׁ
עֲתֵדָת לָמוֹ : לוּ בִי־יָדִין יְהוָה
עֲמוֹ וְעַל־עֲבָדָיו יִתְנַחֵם בִּי
יִרְאֶה בִי־אֲזֵלֶת יָד וְאֶפְסַע עֲצוּר
וְעוֹזב

ווען ער זיהט, דאס אללע מאכט צערראַנגען, דאָהין איזט בעוואָהרסו אונד

תרגום אונקלוס

רש"י

עמדי : (לה) לי נקם ושלם * עמי נכון ומשמון
כורענות נקם ושלם להם כמעשהם הנקם
ישלם להם גמולם * ויש מפרשים ושלם שם דבר
כמו ושלום והוא מגזרת והדבר אין בהם
(ירמיה ה') כמו והדבור ואימתו שלם להם :
לעת תמוט רגלם * כשתתוס זכות חנותם שהן
במוכין עליו : כי קרוב יום אידם * משאחזה
להביא עליהם יום אידם קרוב ומוזמן לפני
להביא על ידי שלוחים הרבה : וקם עתידות
למו * ומהר יבואו העמידות להם * וקם כמו
ימהר יחיה (ישעיה ה') עד כאן העיד עליה *
מזה דברי תוכחה להיות השירה הזאת לעד
כשתבא עליהם הסורענו ידעו שאני הודעתים

עזבדיהון גלן קרטי גניזין ליום דינא
באוצרו : (לה) קרטי פירענותא ואנא
אשלם בעדן דיגלזו טארעהון ארי
קריב יום תבדהון וטבע דעתו
להון : (לו) ארידיין יי דינא דעשיה
ופורענות דקרוהי צדיקיא יתפגע
אריגלי קרטוהי דבעדן דתתקע
עליהון טחת שגאח יהון טטלטלון
ושביקין

מראש מכאן ואילך העיד עליהם דברי תחומין שיבואו עליהם ככלות הסורענות ככל שא
למעלה והיה כי יבאו עליך כל הדברים וגומר הנדחה והקללה וגומר ושב ה' אליך את
שניתך וגו' : (לו) כי ידין ה' עמו * כשישטיט אותו ביסורין הללו האמורות עליהם כמו כי
צם ידין עמים (איוב לו') ייסר עמים כי זה איט משמש בלשון דהא לתת טעם לדברים א
מעלה חלה לשון תחלת דבור כמו כי תבואו א הארץ כשיבואו עליהם משפטים הללו ויתנסח
הקב"ה

באור

כמם עמדי, דבריו השם, ואמרתי האמרשים שהוא שכ על פרי גפכם ותבואת שדמתם : ועל
דעתי יתחילו מכאן דברי הנחמות לומר אל, וישב על הנקם והשלם לבריו ויום אידם שזכה
בפסוק הנא, ויאמר שהוא גנוב וחסוס באוצרותיו, ולא יאחר לבא בעתו, כאשר תמוט רגלם,
כאשר יראה כי אזלת יד וגו' : (לה) לי נקם ושלם, תשלום שם דבר, כמו ודבר אין להם
(שופטים י"ח'), עמי נכון ומשמון הנקמה ותשלום הגמול : לעת תמוט רגלם, כאשר
תמוט רגל האיונות ליפול : כי קרוב יום אידם, כאשר יקרוב יום המוגבל לסורענותם :
כאשר ימהר העתיד לבא עליהם, וקם כמו ימהר יחיה (ישעיה ה' י"ט), ואמר עתידות
לשון רבים על פעל יחיד, במשפט הפעל הקדם לפועל, שלא ישמור המוסר : (לו) כי ידין
ה' עמו, כי יעשה השם דין עמו, וינקום נקמתם : ותנחם, לשון הסך מתחבה להטיב לו
להרע, כאשר ישוב הקב"ה לרחם על עבדיו : בי יראה וגו', כאשר יראה שאזלת יד, וכלה
כמו של יראל בגלות החל : והתי' תחת ה"א, כי שתייהן סימני הנקמה, וכן ופסת לכאש
(ישוקאל)

האזינו לב

תרגום אשכנזי קס

ועזוב: לו ואמר אי אלהימו צור
חסיו בו: לה אשר חלב זבחימו
יאכלו ישתו יין גסיכם יקומו
ייעזרכם יהי עליכם סתרה:
ט ראו י עתה כי אני הוא
ואין אלהים עמדי אני אמית
ואחיה

אונד בעפעזטיגטו: (לו) דען
ווירד ער שפרעכען, וואָ זינד
טון איהרע גאָטטער? דער
פעלוענשוטץ, אויף דען זיא
טרויאטען? (לח) דיז
איהרער אַפּפּערפּעט פּער-
צעהרטען, אונד טראַנקען
איהרען אַפּפּעררווין: זיא
מאָגען אויפּשטעהן, אונד
אייך העלפּען, מאָגען אייך
בערעקונג זיין: (לט) ער
קענט טון, דאַס איך, איך אלליין עז בין, אונד נעכען כּדר קיין גאָטט: איך קאָן טאָרטען
אונד

תרגום אונקלוס

רש"י

ושיקין: (לו) וימר אן דחלתהון
מקיפא דתו רחיצין ביה: (לח) די
מרב בקסתהון הו אכלין שתו חמר
מסביהון יקומין בען ויסעדונכו יהון
עליכו קמו: (לט) חזו בען ארי אָא
אָא הוא ולית אָלהא ברטני אָא
טמית וטחי

הקנ"ה על ענדיו לשב ולרסם עליהם:
יתנסם. לשון הפך משכנה להטיב או להרע:
כי יראה כי אולת יד. כשיראה כי יד האויב
הולכת וסחוקת מאד עליהם ואפס בהם עזר
ועזוב: עזר. כושע ע"י עזר ומושל שיעזר
בעם: עזוב. ע"י עזב. עזר הוא המושל
העוזר בעם שלא ילכו מפחדים בנאתם לכבד
על האויב בלשון לע"ז אייכט"יט (וכראה ש"ל
מייכט"י נאכט בל"א אויףרעכט האלטענד):
עזר. הוא הנושע במעזר המושל. עזיב
מחוק כמו ויעזבו את ירושלים עד הקומה (כחמיה ג') איך לא עזבה עיר תהלה (ירמיה'
מ"ט): (לו) ואמר * הקדוש ברוך עליהם אי אלהימו עבודת אלילים שעבדו: צור חסיו בו.
הסלע שהיו מתכסין בו מפני החמה והגנה כלומר שהיו בטוחין בו להגן עליה' מן הרעה:
(לח) אשר חלב זבחימו. היו אותן אלוהות אוכלים שהיו מקריבים לפניהם ושמים יין
בביכס: יהי עליכם סתרה. אותו הטור יהיה לכם מקסה ומסתור: (לט) ראו עתה
הביט

באור

(ומקאל מ"ו י"ז): עזר, טשע על ידי עזר ומושל שיעזר בעם: עזוב, על ידי עזב.
טזר הוא המושל העוזר בעם, שלא ילכו מפחדים בנאתם לכבד על האויב, בלשון לע"ז
אייכט"יט, וכרש"י כ"י מייכט"יט, וכראה ש"ל מייכט"יט והוא בל"א (אויףרעכט האלטענד):
עזר, הוא הנושע במעזר המושל: עזוב, מחוק, כמו ויעזבו את ירושלים עד הקומה
(כחמיה ג' ח'), איך לא עזבה עיר תהלה (ירמיה מ"ט כ"ה): לשון רש"י שדפ"ס, וכ"י
שדידי ניכף עזר מייכט"יט (אויףרעכט גהאלטן), עזוב אינפור"כד, (גשטערקט, בפעם
טנט, ב"ח): (לו) ואמר, הקנ"ה עליהם אי אלהימו ע"א שעבדו: צור חסיו בו,
הטור שהיו מתכסין בו מפני החמה והגנה, כלומר שהיו בטוחין בו להגן עליהם מפני הרעה:
(לח) אשר חלב זבחימו יאכלו, היו אותן אלוהות אוכלים, שהיו מקריבים לפניהם: יהי
עליכם סתרה, אותו הטור יהי לכם מקסה ומסתור: והכוונה שכאשר יראה השם שאולת יד
עמל, ויד האויב הלוך ונדר עליהם, עד שלא יסאר להם עזר ועזוב, אז יקדש שמו בעולמו
וכער הגולמים מן הארץ, והאלילים כליל יתלוף: (לט) ראו עתה זנו', אתם אומרים איה
אלהיכם, עתה תראו כי אני הוא יסיד בעולמו, שליט לעשות בו כרצוני, ואין מוסר בידי:
עמדי

וְאַחֲרֵיהֶם מִחֲצֵיתִי וְאֲנִי אֲרַפָּא וְאֲנִי
 מִיָּדַי מִצִּיל: שְׁשִׁי מ כִּי אֲשָׂא אֶרְאֵה
 שָׁמַיִם יָדַי וְאָמַרְתִּי הִי אֱלֹהֵי
 לְעֵלַם: מֵא אִם שְׁנוֹרְתִי בְרַק
 חֲרָבִי וְתֹאחֲזוּ בְּמִשְׁפַּטֵּי יָדַי אֲשִׁיב
 נֶקֶם לְצָרֵי וְלִמְשַׁנְאֵי אֲשֵׁלֵם:
 מֵב אֲשַׁפֵּיר חֲצִי מִדָּם וְחֲרָבִי
 תֹּאכַל בֶּשֶׂר מִדָּם חָלָל וְשִׁבְחִי

מראש
 מִיּוֹן שׁוֹעֵרֵד וְאֶלֶל פְּלִישִׁי פֶּעֶרְצֵה־רַעוֹן: פֶּאָן עֶרְשֵׁלֶאָן
 נַעַר אֹנֵד גַּעֲפֶאָנְגֵנְעֶר בְּלוֹט,

אונד בעלעכען, קאן פֶּעֶר-
 וואונדען אונד אויך היילען,
 פֶּאָן מיינער האַנד עררעטעט
 ניאמאנד: (מ) אויך העבע
 מיינע האַנד גען היממעל
 עמפֶּאָר: אונד שפרעלע,
 זאָ וואָר אויך עוויג לעבע!
 (מא) ווען אויך מיין בליטצענע
 רען שווערד געוועזט, ווען
 מיינע האַנד נאָך גערעכטיג-
 קייט גרייפֶט: זאָ איבע אויך
 ראָכע אָן מיינע געגנער,
 אונד פֶּעֶרְגֶע־לֶטֶע מיינען
 האַסערן: (מב) מאַכע מיין
 געשאַם פֶּאָן בלוטע טרינקען, מיין שווערד וואָלל פֶּלִישִׁי פֶּעֶרְצֵה־רַעוֹן: פֶּאָן עֶרְשֵׁלֶאָן
 נַעַר אֹנֵד גַּעֲפֶאָנְגֵנְעֶר בְּלוֹט,

רש"י

תרגום אונקלוס

וְטַחֲי קַחֲנֵא וְאָף טַסִּינֵא וְלִית טַוְנֵי
 טַשׁוּב: (מ) אָרִי אַתְקַנְתָּ בְּשִׁטְיֵא בִּית
 שְׁכַנְתִּי וְאַתְרִית קַיִם אָנֵא לְעֶלְטִין:
 (מא) אִם עַל חֲרָבִי רִיזוּ בְּחִזּוּ בְּרַקֵּא
 טַסוּף־שְׁטִינֵא וְעֶרְסוּף־שְׁטִינֵא
 תַתְגַּלִּי־חֲרָבִי וְתַתְקַף בְּדִינֵא יָדִי
 אַתִּיב פּוֹרְעֵנוּתֵא לְשִׁנְאֵי וְלִבְעֵרֵי
 דְּכַבִּי אֲשֵׁלֵם: (מב) אָרִי גִירֵי טַרְקֵא
 וְחֲרָבִי תַקְטִיל בְּעַמְטִינֵא בְּדָם קַטִּילֵי
 וְשִׁבְחֵן לְאֶעֱדָה כְּתַרְיֵן טַרִישׁ

הבינו מן הסודות שהנחתי עליכם ואין לכם
 מושיע ומן התשובות שאזיעכם ואין שוחה
 בידי: אני אני הוא. אני להשפיל ואני להדי:
 ואין אלהים עמדי. עומד כנגדי למחות:
 עמדי. דוגמתי וכמוני: ואין מידי מניל.
 הפושעים בי: (מ) כי אשא אל שמים ידי.
 כי בחרון אפי אשא ידי אל עמי שבועה:
 ואמרתי מי אנכי. לשון שבועה הוא (כמו מי
 אני נאם ה' אם לא כאשר דברתם בלזני אף
 כאן) אני נשבע מי אנכי: (מא) אם שנותי
 ברק חרבי יאם אשכן את להב חרבי כמו למען
 היה לה ברק (יחזקאל כ"א) פלג דור בלע"ז
 (כ"ל ספלג דור * בל"א גלענכנד): ותאחזו
 במשפט ידי. להניח מדת רחמים בלזני
 שהרעו לכם אשר אני קנפתי מעט והימה עזרו
 לרעה

באור

עמדי, דוגמתי וכמוני: ואין מידי מציל, הפושעים בי: (מ) כי אשא אל שמים ידי
 נשבע בדבר קיים, כדרך בן אדם הנוגע בחפץ כשהוא נשבע: חי אנכי לעלם, כאשר את
 חי, כן אעשה זה, לשון שבועה: (מא) אם שנותי ברק חרבי, אם אשכן את להב חרבי
 כמו למען היה לה ברק (יחזקאל כ"א ט"ו), פלג דור * (רש"י), והוא פלג דור * (גלעטט)
 בל"א: והאחזו במשפט ידי, ידי תאחזו את מדת המשפט, להחזיק בה ולנקום נקם: לז
 פורענות (יחזקאל כ"א בלע"ז, ובל"א (גרעכטיגקייט): אשיב נקם לצרי, כי אני קנפתי
 מעט, והם עזרו לרעה, ככתוב והם עשו לישראל את כל הרעות אשר עשו, לא נעשו
 שענדו ע"ז כוהים, כי אם בעבור שלא רצו לעשות כמעשיהם, ולא רצו לעבור את חמ
 אלהים

האזינו לב

תרגום אשכנזי קסא

מִרְאֵשׁ פְּרַעוֹת אוֹיֵב: מִן הַרְגִּינוּ
 גוֹיִם עִמּוֹ כִּי דַם-עַבְדָּיו יִקּוּם
 וְנִקְמָם יִשִּׁיב לְצַרְיוֹ וְכִפֵּר אֲדָמָתוֹ
 עִמּוֹ: פ ש ש שביעי
 מִד וַיָּבֵא מוֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת-כָּל-
 דְּבָרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּאָזְנֵי
 הָעָם

פֶּאָם עֲנִטְבִּלְאָסְטֵעֵן שְׂאָדֵעֵל
 דַּעַז פֶּיִינְדַּעַז: (מג) דְּוִיִּדְעֵן!
 פֶּרִיִּיזֵט גִּלְוִקְלִיד זִיִּן פֶּאָלֶק!
 דַּעַן עַר רַעֲכֵט זִינְעַר דִּינְעַר
 בְּלוֹט: אֵיבֵט רַאֲכַע אָן זִינְעַ
 גַּעגְנְעַר, אֵיזֵט דַּעַם עַרְדְּרִיִּכַע
 אֹונֵד דַּעַם פֶּאָלֶק פֶּעַרְזֹאֶהֲנֵט:
 (מד) מוֹשֶׁה קָאָם אֹונֵד טְרוֹב
 אֶלְלַע וּוְאָרְטַע דִּיזַעַז גַּע-
 זֹאנְגוּ דַּעַר נֶאֱמַצִּיאָן פֶּאָר:
 עַר

תרגום אונקלוס

רש"י

מִרְיֵשׁ-שְׁנֵאָה וּבְעֵל-רִבְקָא:
 (מג) שְׁבַחֵהוּ עֲטִיָא עֲמִיה אֲרִי
 פּוֹרְעֵנּוֹת-עַבְדוּהִי צְדִיקָא יִתְפָּרַע
 וּפּוֹרְעֵנּוֹתָא יִתִּיב לְשֵׁנְאוּהִי וַיִּכְפֹּר עַל-
 אֲרַעִיה וְעַל-עֲמִיה: (מד) וַאֲתָא מוֹשֶׁה
 וַיְדַבֵּר אֶת-כָּל-דְּבָרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת
 קָדָם

לְרַעַה (לזכריה א') * ד"א ותאחז ידי את מדת
 המשפט להחזיק בם ולנקום נקם: אשיב נקם
 וגו' למדו רבותינו באגדה מתוך לשון המקרא
 שאמר ותאחז במשפט ידי לא כמדת בשר ודם
 מדת הקב"ה מדת בשר ודם זורק קץ ואינו יכול
 להשיבו והקב"ה זורק חסיו ויש בידו להשיבן כאלו
 אוחז בידו שהרי ברק הוא חט כאמר כאן ברק
 חרבי ותאחז במשפט ידי והמשפט הזה לשון
 פורענות הוא בלע"ז יושטי"א (שיסטי"ס
 בל"א דאז רעכט * גערעכטיגקייט):
 (טב) אשכיר חזי מדם * האויב: וחרבי
 תאכלי בשרם: מדם חלל ושניה * זאת תהיה להם מען דם חללים (ס"א חללי דם)
 ישראל ושניה ששנו מהם: מראש פרעות אויב * מפשע תחלת פרעות האויב כי כשהקדוש ברק
 הוא נפרע מן האומות פוקד עליהם עונם ועונות אבותיה' מראשית פרעה שפרנו בישראל:
 (מג) הרטיט גוים עמו * לאותו הזמן ישנחו האומות את ישראל דאו מה שנתה של אומה

באור

אלהיהם, והם אם כן נרי האל ומשאיו, ולכן הרעו לעם סגולתו: (טב) אשכיר חזי
 מדם, דרך מליצת השיר, חזי ישו דם האויב עד שיסכרו: מדם חלל ושביה, שנ על
 אשכיר, ועשש ושניה הפגיעים שנהם: מראש, שנ על הנשר שזכר, והשעור, אשכיר חזי
 מדם חלל ושניה, וחרבי תאכל בשר מראש פרעות אויב: פרעות, כמו וראשו יהיה פרוע
 (ויקרא מ"ג נ"ה), לשון סתירה ופרעה: (מג) הרגינו גוים עמו, כתרנומו שנתו עמא
 עמיה, אחס נזיי הארץ תנו כבוד לעם ה': כי דם עבדיו יקום, שפיכת דמיהם: וכפר
 אדמתו עמו, ויפיים אדמתו ועמו על הנרות שעברו עליהם ושעשה להם האויב: וכפר,
 לשון רצון ופיוס, כמו אכפרה פניו (בראשית ל"ב כ'), אכתייה לרונגיה: אדטרו, כענין
 רגית ה' את ארנך, שנת את שנות יעקב (תהלים פ"ה ג'): והנה בארנו את כל הפרעה
 הזאת כפי שנת רבי נחמיה בספרי, שדרשה כלה כלפי האומות עובדי ע"ז, ותאי יהודה
 דורשה כלה כלפי ישראל, לא שמאמעות פשטות הכתוב כשנת ר' נחמיה, ובה הלש הרגנו
 ורש"ס וראש"ע: ועל פי דרכו תכליל השירה הזאת כל עניני האומה, וכל המוכחות אותה
 מיום נאחת מארץ מצרים עד סוף כל הדורות, וכן אמרו רז"ל בספרי, גדולה שירה זו שיש
 בה עכשו ויש בה לשעבר ויש בה לעתיד לבא, ויש לעולם הבא: והוא ענין נפלא עד מאוד,
 כאשר יוסף הקוראן המשביל להנות ולכתובין בפרעה הזאת, כן יוסף להפליא עליה
 ולשע

ער אונר הושע וארזן נון : **הַיְעָם הוּא יְהוֹשֻׁעַ בְּיַדְנוּ** :
אלו ויכל

תרגום אונקלוס

ר ש י

א שדנכו בהקנ"ה בכל התלאות שעברו עליה' וקדם עמא הוא יהושע בר נון :
ולא עזבוהו יודעים היו נטיבו ובשכחו : כי רשיצי
דס ענדיו יקיס * שפיכות דמיהם כמשמעו :

ונקם ושיב לכרו * על הגזל ועל החמס כענין שאמר מזכירם לשמה תהיה ואדום למדבר
שמה מחמס בני יהודה (יו"ד) ואומר מחמס אחיק יעקב (עונדיה א') וגו' : וכפר אדמתו
עמו * ויפיוס אדמתו ועמו על הכרות שעברו עליהם ושעשה להם החויב : וכפרי לשון
רצו ופיוס כמו שכפרה פניו אנכייה לרזוגיה : וכפר אדמתו * ומה היא אדמתו * עמו כשעמו
מתנחמים ארצו מתנחמת וכן הוא אומר רצית ה' ארצך צמה רצית ארצך שבת שבת יעקב
(תהלים פ"ה) * בפנים אחרים היא נדרשת בספרי ובחלקו צה רבי יהודה ורבי נחמיה ר'
יהודה דורש כולה כנגד ישראל ורבי נחמיה דורש כולה כנגד האומות רבי יהודה דורש
כלפי ישראל אמרתי אפאיהם כמו שפרשתי עד ולא ה' פעל כל זאת כי גוי אובד עטות המה
אנדרו תורתיה שהיא להם ענה נכונה ואין בהם תבונה להתבונן איכה ירדוף אחד מן האומות
אף מהם אם לא כי טורס מכרס כי לא כטורט טורס הכל כמו שפירשתי עד תכלית ור' נחמיה
דורש כלפי האומות עובדי אלילים כי גוי אובד עבות המה כמו שפירשתי תחלה עד
ואויביכו פלילים : (לב) כי מנפן סדוס גפנס * של אומות ע"ה : ומשדמות עמורה וגו' * ולא
ישנו לבס לתלות הגדולה ניו : ענבינו ענבי רוש * הוא שאמר לולי כעס איוב אגור על
ישראל להרעילם ולהמרידם לפיכך אשכלות מרודות לנו להלעיט אותם על מה שעשו
לבני : (לג) חמת תניני' יינס * מוכן להשקותם על מה שעשו להם : (לד) כמוס עמדו * אותו
הטוס שנא' כי כוס ביד ה' וגו' (תהלים ע"ה) : (לה) לעת תמוט רגלם * כענין שאמר
תרמסנה רגל (ישעיה כ"ו) : (לו) כי ידון ה' עמו * בלשון זה משמש כי ידון בלשון דהא ואין
ידון לשון יסורין אלא כמו כי יריב את ריבם מיד עושקיהם * כי יראה כי אולת יד וגו' :
(לז) ואמר אי אלהינו * האיוב יאמר אי אלהינו של ישראל כמו שאמר טיטוס הרשע כשגידר
את הכרכת כענין שנא' ותרם אויבתי ותכסה בוסה האומרה אלי איז ה' אליהך (טיבה ו') :
(לט) ראו עתה כי אני וגו' * אז יגלה הקנ"ה ישועתו ויאמר ראו עתה כי אני חני הוא מחתו
צאת עליהם הרעה ומאתי תבא עליהם הטובה : ואין מידו מניל * מי שיכיל אתכס
מן הרעה אשר הביא עליכם : (ס) כי אשא א שמים ידי * כמו כי נשאתי תמיד אני מערה
מקום שכינתי בשמים כתרנומי אפי' חלש למעלה ונבור למטה אימת עלינו על התחתון
וכל שכן שנבור למעלה וחלש מלמטה : ידי * מקום שכינתי כמו איש על ידו * והיה בידו
להפרע מכס אבל אמרתי שמי אנכי לעולם איני עומהר לפרוע לפי איש לי שקות בדבר אני
חי לעולם ונדורות אחרונים אני כפרע מהם והיכולת בידו לפרע מן המתים ומן הקיים
מלך בשר ודם שהוא הולך למות ממהר נקמתו לפרע בסיוו כי שמת ימות הוא או אויבו ונמלך
שלא ראה נקמתו מנוט אבל אני חי לעולם ואם ימותו הם ואיני כפרע בחייתן אפרע
צמותן : (סא) חס שנותי ברק חרבי * הרבה חס יש שאינם תלויין כשאשפן ברק חרבי ותאחו
צמשפט ידי ט' כמו שפירשתי למעלה : (סב) הוא והושע בן נון * שנת של דיוני היתה
נעלה

באור

ולשמוח צה ולהנחם על ידה מכל התלאות והנרות אשר עברו עלינו מיום גלותנו עד עתה ,
כי אין בהם דבר אשר לא הוגד מראש באירה הזאת הקטנה בדבור והנשגבה בענין : ובאשר
באיתנו לשעבר גלות ושעבוד ועלמול , כמו שהעיד בנו מלכנו מסוקקטו , כן תתחזק בלבנו
התקוה לעתיד , שינחם ה' עלינו לעת הכמוס עמדו , להוציא למרסר רגלינו , ולהקיס
אותנו לולעס כשנים קדמוניות : ואמר הרעב"ן ז"ל : אלו היתה האירה הזאת מכתב אחד מן
הקוים כספס , שהגיד מראשית אחרית , היה ראוי להאשין בה מפני שנתקינו כל דבריה

האזינו לב

תרגום אשכנזי קסב

מה ויכל משה לדבר את כל
הדברים האלה אל כל
ישראל: ויאמר אלהים שימו
לבבכם לדברי ה' אשר
אנכי מעיד בכם היום אשר
הצום את בניכם לשמור
לעשות את כל דברי התורה
הזאת: כי לא דבר רק הוא

(מ) אלו ער דיוע ווארטע
אן דיא גאנצע גאטציקע
אויגערעדעט האטטע:
(נ) ועצטע ער הינצו, נעה-
מעט דיא רעדען וואהל צו
הערשען, מיט וועלכען איד
איין דייטע פערמארהנט
האבע: דאמיט איהר זי
אייערן קינדערן אויגשאַרפט,
דאס זי בעוואַרען
אונד טהון נאך דען ווארטען
דיוער לעהרע: (ו) דען עז
איוט קיינע זאכע, דאראן
אויך

רש"י

טכס

תרגום אונקלוס

(ס) ושיצי משה לטלא יתכל-
פתמיא האליו עם כל ישראל:
(ט) ואמר להון שווי לבבון לכל
פתמיא די אגא טסהיד בבון יומא
דיו די תפקדונו ית בניבון לטטר
לטעכד יתכלל פתמיא אוריתא
קרא: (טו) ארה לא פתגם ריקן הוא

נטלה רשות מזה וכתנה לזה העמיד לו משה
מתרגמן ליהושע איהא דורש בחיוו כדי שלא
יאמרו ישראל בחיו רבך לא היה לך להרוס ראש
ולמה קוראהו כאן הושע לומר שלא זכה דעתו
עליו שאפי' שנתנה לו גדולה השפיל עמו
כאשר מתחלתו: (טו) שימו לבבכם ל' דבר
אדם שיהיו עיניו ולבו ואזניו מכוונים לדברי
תורה וכן הוא אומר בן אדם ראה בעיניך
ובאזניך שמע ואים לבך (יחזקאל מ') וגומ' וזהו
דברים ק' וזוה תננית הבית שהוא נראה
לעינים ומודד בקנה לך אדם שיהיו עיניו
ואזניו ולבו מכוונים להבין דברי תורה שהן כהרדיון תלין בשערה עאל'ו: (טז) כי לא
דבר רק הוא מכס' לא לחנם אתם יגיעים זה כי הדנה שכל תלי זה כי הוא חייבם ד'א
אין לך דבר ריקן בתורה שאלס תדרשנו שאין זה מתן שכל תדע לך שכן אמרו חכמי ואחות
לוטן

טככז

באור

עד הנה, לא נכלל דבר אחד מהם, ואף כי אשכנזי נאמין וכנפה בכל לב לדברי האלהים מפי
בניאוי הכאמין בכל ביתו עכ"ל: (מד) הוא והושע בן נון, שהרי לשניהם כזה הקב"ה
בדכתיב קרא את יהושע והתיכנו באל מועד ואזנו וגו' (לעיל ל"א י"ד), וכן אמרו חכמי
זנת של דיוני היתה, נטל רשות מזה וכתנו לזה: (טה) ויכל, כאשר כלה, אז אמר אלהים:
(טו) שימו לבבכם, לך אדם שיהיו עיניו ולבו ואזניו מכוונים לדברי תורה. וכן הוא
מומר בן אדם ראה בעיניך ובאזניך שמע ואים לבך (יחזקאל מ' ד'), וזהו הדברים ק' וזה
תננית הבית שהוא נראה לעינים ומודד בקנה, לך אדם שיהיו עיניו ולבו ואזניו מכוונים
להבין, דברי תורה שהן כהרדיון התלויים בשערה, על אחת כמה וכמה (רש"י): דמו
דברי התורה להרדים התלויים בשערה, לפי שאין אדם והנלחנתו הנגזית תלויים בהם, והם
סוגיים לפעמים על סגרא דקה בשערה, כאפס בינה ובין מכוול הטעות, ואם חנתק
ישנו ההרים התלויים בהם: ונריכה אס כן לכונת הלב יותר מחכמות ויריעות שעניניהם
טפלים תחת המוש, ואפשר שיכנו בפעל מוש, כדבר הנמודד בקנה, או שאל עליהם עופת
שאי, שאי אפשר לטעות בו: (טז) כי לא דבר רק הוא טכס, דבר בלתי קטוב, שאין בו
לא

מִכֶּם כִּי־הוּא חַיִּיבֵכֶם וּבְדַבַּר
 הַזֶּה תֵּאָרִיכוּ יָמִים עַל־הָאָדָמָה
 אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן
 שָׂמָּה לְרִשְׁתָּהּ : פ
 מִח וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּעַצֵּם
 הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר : מַטְּ עַל־הָאָרֶץ
 הַזֶּה הָעֹבְרִים הַזֶּה הַיַּרְדֵּן נָבוּ אֲשֶׁר
 בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יַרְחוֹ
 וּרְאָה אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אָנֹכִי
 נֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאֶחָוָה :

איך עטווא וועניג גערלענען
 איזט, זאנדערן אייער גליק
 ליכעו לעבען האנגט דאפאן
 אב: אונד נור דאדורך קאנגט
 איהר אין דעם לאנדע לאנגע
 בלייבען, וועלכעו איינצונעה-
 מען איהר יעצט איבער דען
 ירדן געהן ווערדעט: (מח) אן
 עבען דיועם טאגע שפראך
 דער עוויגע צו משה:
 (מט) געהע אויף דאזגעכירגע
 עברים, אויף דען בערג נבו,
 דער אים לאנדע מואב,
 געגען ירחו איבער ליגט:
 אונד בעזיהע דאז לאנדע
 כנען, וועלכעו איך דען קינ-
 דערן ישראל'ז צום אייגענ-
 טרוסטע געבען ווילל:
 אויף

רשי

תרגום אונקלוס

מִכֶּם כִּי־הוּא חַיִּיבֵכֶם וּבְדַבַּר
 הַזֶּה תֵּאָרִיכוּ יָמִים עַל־הָאָדָמָה
 אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן
 שָׂמָּה לְרִשְׁתָּהּ : פ
 מִח וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּעַצֵּם
 הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר : מַטְּ עַל־הָאָרֶץ
 הַזֶּה הָעֹבְרִים הַזֶּה הַיַּרְדֵּן נָבוּ אֲשֶׁר
 בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יַרְחוֹ
 וּרְאָה אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אָנֹכִי
 נֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאֶחָוָה :

לונן תאכע ותמכע היתה פלג גומר לפי
 שאמרה איני כדאי להיו' לו לאשה הלואי וזהו'
 פלגא וכל כך למה להודיע שנתו של אברהם
 שהיו שלטונים ומלכים מתאיים לידבק בזרעו:
 (מח) וידבר ה' אל משה בעצם היום הזה:
 בשלשה מקומות נאמר בעצם היום הזה נאמר
 בכת בעצם היום הזה נא נא וגומר במראית
 אורג של יום לפי שהיו בני דודן אומרים בכך
 וכך אס אט מרגישין בו אין אט מניחין אותו
 ליכנס בתיבה ולא עוד אלא אט טעלין כשיליס
 וקר דומות ומבקעין את התיבה אמר הקב"ה
 הריני מכניסו בחני היום וכל מי שיש בידו כח
 למתו יבא וימחה במוצרי' נאמר בעצם היום
 הזה הוציא ה' לפי שהיו מורים אומרים בכך
 אותם לגלות ולא עוד אלא אט טעלין קייפות וכלו זין והורגין בהם אמר הקב"ה הריני
 מוציאן בחני היום וכל מי שיש בו כח למחות יבא וימחה אף כאן במיתתו של משה נאמר
 בעצם היום הזה לפי שהיו ישראל אומרים בכך וכך אס אט מרגישין בו אין אט מניחין אותו
 אדם שהוציאט ממזרים וקרע לט את היסן והוריד לט המן והגיו לט את השליו והעלה
 לט את הנאר ונסן לט את התורה אין אט מניחין אותו אמר הקב"ה הריני מכניסו בחני היום
 תו'

באור

לא טובה ולא רעה, ואין ראוי להתכוין עליו: (מח) בעצם היום הזה, היום שאמר השירה
 על

האזינו לג

תרגום אשכנזי קסג

ג וּמֹת בְּהַר אֲשֶׁר אֶתָּה עֹלָה
שְׁמֵהּ וְהֵאֱסַף אֶל עַמּוּךְ בְּאֶשֶׁר
מֵת אֶהְרֹן אַחִיד בְּהַר הַיְהוּדָה
וַיֵּאֱסַף אֶל עַמּוּי: נא על אֲשֶׁר
מַעֲרַתֶּם בִּי בַחֹד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּמִי מְרִיבֵת קֹדֶשׁ מִדְּבַר צֶן
עַל אֲשֶׁר לֹא קִדְשַׁתֶּם אוֹתִי
בַחֹד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: כ כי מִנְּגִד
תִּרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ וְשִׁמּוֹה לֹא
תָּבוֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אֲנִי
גֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל: פ

(ג) אויף דיועם בערגע, דען
דוא בעשטייגוט, זאללוט
דוא אלודען שטערבען, אונד
צו דינעם פאלקע אייך
געטהאן ווערדען: זא וויי
אהרן אויף דעם בערגע הר
געשטארבען, אונד צו זיינעם
פאלקע איינגעטהאן ווארדען:
(כ) ווייל איהר איך ווידער
מיד פֿערגאנגען, מיטטען
אונטער דער נאטציאן, ביא
דעם שרייטוואסער קדש,
אין דער וויזטע צין: אינדעם
איהר מיד ניכט פֿערהערר
ליכט האבט, פֿאר דען קינ
דערן ישראל'ז: (כג) זא
זאללוט דוא דאז לאנד פֿאן
פֿערנע זעהען: אבער ניכט
הינקאטמען, אין דאז לאנד,
דיוען

וזאת

דאז איך דען קינדערן ישראל'ז איינגעבען ווילל:

תרגום אונקלוס

ר ש י

(ג) ומות כבודא די את סליק לתמן
ותתקנש לעמך במאדדי טית אהרן
אחוד בהור טורא ואתכנש לעמיה:
(כ) על די שקרתון במיטרי בנז בני
ישראל במיטצות רקס מדברא דצן
על די לא קדשתון יתי בנז בני
ישראל: (כג) ארי מלקבל תחוי ית
ארעא ולתסן לא תעור לארעא די
אנא יהיב לבני ישראל:

וכנ: (ג) כאשר מת אהרן אסיד בלותו מיתה
שראית וקמדת בה שהפשיט משה את אהרן
נגד ראשון והלבישו לאלעזר וכן שני וכן שלישי
וראה כנו בכבודו אמר לו משה אהרן אחי עליה
למטה ועלה פשוט ידך ופשוט פשוט רגליך ופשוט
עטם עיניך וענם קמך פך וקמך והלך לו אמר
משה אשרי מי שמת במיתה זו: (גא) על אשר
מעלתם בי גרמתם למעול בי: על אשר לא
קדשתם אותי גרמתם לי שלא אתקדש אמרתי
לכם ודברתם אל הסלע והס הכוה והזכרכו
להכותו פעמים ואלו דברו עמו וכתן מימיו בלא
הכאה היה מתקדש שם שמים שהיו ישראל
אומרים ומה הסלע שאינו לא לשכר ולא
לפורענות אם זכה אין לו מתן שכר ואם חטא
אינו לוקה כך מקיים מות בוראו חטו לא כל שכן: (כב) כי מנגד תראה וגו' כי אם לא
תראה עכשו לא תראה עוד בסוף: ומה לא תבוא כי ידעתי כי תבינה היא לך על
כן אני אומר לך עלה וראה:

ודא

וזאת

באור

(גא) על אשר מעלתם בי, בלרנו נכספר (במדבר כ' יג): (כב) מנגד, מרחוק:
מב א 42 I זואת

(5)